

БОЛОНСКИ ПРОЦЕС В БЪЛГАРИЯ

ОСИГУРЯВАНЕ НА КАЧЕСТВОТО: СПРАВОЧНА СИСТЕМА ОТ ПОКАЗАТЕЛИ И ПРОЦЕДУРИ ЗА ОЦЕНЯВАНЕ

Human Resource Development Centre Bulgaria

Education and Culture

Socrates

ОСИГУРЯВАНЕ НА КАЧЕСТВОТО: СПРАВОЧНА СИСТЕМА ОТ ПОКАЗАТЕЛИ И ПРОЦЕДУРИ ЗА ОЦЕНЯВАНЕ

FRANCOIS TAVENAS

Предпоставки

На 24 септември 1998 г. Съвета на Европейския съюз прие препоръка 98/561/ЕС за постигане гарантирано качество във висшето образование чрез въвеждане на механизми за осигуряване на качеството във всички страни-членки на ЕС, както и за сътрудничество между националните агенции за осигуряване на качеството.

На 19 юни 1999 г. министрите на образованието в Европа приеха Болонската декларация за създаване на общо европейско пространство за висше образование до 2010 г., в което всички институции ще предлагат програми по тристепенния модел бакалавър - магистър - доктор, състоящи се от курсове, за които се дават трансферни кредити (ECTK - Европейска система за трансфер на кредити). Целта, заявена в Болонската декларация, е да улесни студентската мобилност между университетите в страните от Европа.

Постигането на тези цели категорично изисква въвеждането на механизми, осигуряващи еднакво качество на университетските програми. Съответно, на последвалата след подписването на Болонската декларация среща в Прага през май 2001 г. министрите на образованието призоваха университетите, националните агенции и Европейската мрежа за осигуряване на качеството във висшето образование (ENQA) да си сътрудничат за създаване на обща рамка и да популяризират добрата практика в осигуряването на качеството.

В този контекст отговарящите за конференциите на ректорите на латински/класически тип университети от европейските страни на срещата на Групата на европейските страни с университети от класически латински тип (ELU Group) се споразумяха да работят за развитието на *обща реферативна система за показатели и процедури по оценяването*.

Цел на изследването

На основата на икономиката, базирана на знанието, както и заради по-големия принос, очакван от университетите, за икономическото, социално и културно развитие, за тях самите е важно да осигурят средствата за по-успешно планиране на бъдещето си и по-добър мониторинг на преподавателската и научноизследователската си дейност. Определянето и използването на подходящи критерии за дейността ще осигури за университетите и ръководствата им подкрепа за вземането на решения и за стратегически мониторинг на институциите. Ако всички европейски университети ползват едни и същи критерии, те ще притежават средство да съпоставимо между всички тях оценяване, водещо до подобряване на дейността им.

Нещо повече, в съзвучие с решенията на европейските институции, въвеждането на общи процедури по оценяване на студентите в Групата ще осигури до голяма степен еднакво качество на програмите за висше образование в тези страни и ще улесни студентската мобилност между тези университети.

На тази основа университетите от Групата ще бъдат по-добре подготвени да отговорят на очакванията на студентите и на обществеността като цяло относно информиране за програмите и ресурсите, с които разполагат, както и за продуктите и

качеството, когато студентите трябва да направят своя избор за курс или практика в рамките на европейския обмен.

Чрез използване на обективни критерии за своята дейност, ресурси и изпълнение на задачите, институциите ще бъдат добре информирани, за да провеждат конструктивен диалог със законодателните власти и всички партньори, осигуряващи тяхното финансиране. Общите системи за оценяване и осигуряване на качеството ще им дадат възможност да убедят властите в качеството на своите програми, както и в ефективността на инвестицията, която обществото влага във висшето образование.

Накрая, използвайки признати обективни критерии и системи за оценяване, институциите ще са в състояние да направят разумна обосновка в защита на висшето образование като обществена услуга и за популяризирането му като сектор от решаващо значение за обществото в ерата на глобалната икономика на знанието.

Основни принципи

За да бъде конструктивно, разработването на обща реферативна система от показатели и процедури по оценяването трябва да отговаря на някои принципи, фундаментални за висшето образование в Европа.

На първо място, в съзвучие с Болонската декларация, общата система трябва да бъде напълно съвместима с културното многообразие, на което се дължи богатството на Европейския съюз. Особено внимание трябва да се обърне на това тя да не налага закостенели стандарти, а да предлага процедури, които могат лесно да се адаптират към различните национални особености. Системата трябва да проявява уважение към някои основни специфични черти на всяка страна в единната европейска стратегия.

Освен това, силата и жизнеността на университетите са залегнали в постоянното взаимодействие между преподаване и научни изследвания. Предложената реферативна система трябва да е в състояние да обяснява и да отдава дължимото значение на тази връзка. По-специално, механизмите за оценяване трябва да се съобразени с тези два основни аспекта на един университет и с начина, по който институциите осъществяват тези две дейности, така че всяка от тях да обогатява другата.

Нещо повече, традицията за университетска автономия и академична свобода, призната в *Magna Charta Universitatum* от 1988 г. и потвърдена в заключенията на Световната конференция за висшето образование на ЮНЕСКО от 1998 г. и в Болонската декларация, трябва да залегнат в основата на предложената система за оценяване. По-специално, уважението към университетската автономия трябва да се прояви при подбора на методите за насърчване увеличаването правата на институциите при изпълнение на своите отговорности. Всъщност качествено оценяване на преподаването и научноизследователските програми трябва да бъде неразделна част от мисията на всеки университет, докато националните и международни системи за осигуряване на качеството трябва да се концентрират върху мониторинг на качеството и стриктното спазване на процедурите по оценяване, разработени от самите университети.

ЧАСТ ПЪРВА КРИТЕРИИ ЗА ОЦЕНЯВАНЕ НА ДЕЙНОСТИТЕ

1. Настоящ световен опит

Критериите, използвани при оценяване дейностите на висшите образователни институции днес, представляват богато многообразие от форми в различните страни на света. Разнообразието до голяма степен се отразява върху различните организационни и структурни модели на системите за висше образование, както и различните модели за финансиране. Тук не си поставяме за цел да представим цялостно всички тези схеми, а по-скоро да обърнем внимание на основните характеристики на някои от системите от показатели за оценяване на дейността и да представим ситуацията в страните, представени в Групата на класически латински тип европейски университети.

1.1. Показатели на ЮНЕСКО

През 2001 г. ЮНЕСКО проведе основно проучване върху показателите за оценяване на висшето образование след Световната конференция за висшето образование през октомври 1998 г. Проучването бе осъществено от Джон Фийлден и Карен Аберкромби от Мениджмънт Сървис за висше образование към Общността на народите (CHEMS). Целта беше да се даде на страните-членки аналитична и статистическа рамка, която да им помогне при разработване и мониторинг на политиката за висшето образование.

В резултат на проучването беше представен изчерпателен списък с показателите, които могат да се имат предвид и на държавно, и на институционално ниво. Посочени бяха и източниците за основните критерии, особено тези от ЮНЕСКО и Организацията за икономическо сътрудничество и развитие, които могат да се използват за съпоставка между отделните страни. От тази гледна точка това е идеален реферативен документ, макар че може да търпи критика за това, че не анализира ограниченията, наложени от отделните показатели.

1.2. Показатели на Организацията за икономическо сътрудничество и развитие

Години наред Организацията за икономическо сътрудничество и развитие публикуваше годишен компендиум с показатели относно дейностите в областта на образованието, висшето образование и научните изследвания в страните-членки. Тези показатели се отнасят до цялата образователна система на отделните страни и изразява 4-те основни направления като количествени показатели: дипломирани студенти и значение на образованието; финансовите и човешки ресурси вложени за образование; участие на обществото в образователната дейност; организация на учебното заведение. Дейностите на университетско ниво се обхващат от някои показатели, но данните са толкова обобщени, че единствено може да се извлече обща информация с цел съпоставка между различните държави. Но дори и в този случай, разликите на национално и регионално ниво за организация и финансиране на висшето образование затрудняват изготвянето на ясна съпоставка.

Показателите на Организацията за икономическо сътрудничество и развитие обаче са единствените съществуващи досега, които могат да послужат като база за сравнение. Затова те заслужават внимание.

1.3. Ситуацията в Групата на европейските университети от латински тип Белгия

Използването на показателите за оценка на дейността не е особено популярно в Белгия, особено що се отнася до сравнение между институциите. Съществуват много статистически данни за отделни аспекти на системата за висше образование (прием на студенти, придобиване на квалификация, налични ресурси), но тази информация не се събира с цел съпоставяне на нивото или изграждане на система от критерии за оценяване на цялостната система. Университетските ръководства разполагат с механизми за вътрешното администриране, но не използват статистическите данни за междуинституционална съпоставка.

Франция

Разработването на последователна и стройна система от показатели във Франция се сблъсква с редица трудности предимно свързани с качеството на статистическата информация за висшето образование. Съществуват много причини за това: голямото многообразие от продукти за компютърна обработка; големият брой социологически проучвания, резултатите от които са несъвместими или нееднопосочни; разпоредбите на Националната комисия по въвеждане на компютърна обработка и свързаните с нея въпроси, касаещи личните данни и свободата, които затрудняват проследяването на трудовата дейност на завършилите студенти; области, за които има оскъдни статистически данни, като разходите за обучение, съотношение студенти/преподаватели и реализацията на студентите на пазара на труда.

Проблемите се задълбочават и от факта, че отговорността за поддържане на статистическите данни се разпределя между различни отдели на Министерството на образованието и научните изследвания. Дирекцията, отговаряща за статистиката, единствено носи отговорност за данните, отнасящи се до студентите през последните 10 години, но не и за кадрите, финансирането, научните изследвания и особено научните издания и публикации. Все пак дирекцията играе важна роля за общата координация на обработката и разпространяването на статистическата информация.

По подобен начин, потенциално интересни показатели създават сериозни методологични проблеми. Липсата на разходи и финансова разбивка за натовареността на преподавателите затруднява изчисляването на издръжката по степени и области на обучението, особено след закриването на Финансовата служба (Cost observatory) през 1997 г., която частично се занимаваше с този въпрос. За висшето образование няма стандартен национален тест за степента на подготовка. Затова изпитните резултати са единствено вътрешно университетско мерило и много внимателно трябва да се интерпретират при опит за междууниверситетска съпоставка.

Поради голямото разнообразие от придобити квалификации е трудно да се получи достоверна информация за реализацията на студентите след завършване. Създадените в много от университетските звена за обратна връзка получават непълни резултати и не са в състояние да приемат единна методика. Не може да се създаде еднозначен критерий за университетите като цяло. Единствените данни за реализацията на завършилите са от национални проучвания на базата на представителна извадка.

Втората група причини е свързана с организацията на висшето образование и научните изследвания във Франция. Препокриването дейността на университетите и Националния съвет за научни изследвания (CNRS), както и съществуването на единен лабораторен комплекс на регионално ниво за отделните университети затруднява и почти обезсмисля събирането на данни за научноизследователски договори, получаването на патенти или създаването на критерии за оценка на академичните постижения на базата на публикациите за даден университет. Теоретично, за целите на съпоставка на международно ниво, има смисъл да се проследи научният продукт на целия лабораторен комплекс, отколкото на отделните институции, принадлежащи към него. В този случай

данните не отразяват решенията по подписаните договори на CNRS и университетите кой да управлява проектите и какъв е приносът на всеки от тях в извършената работа.

Сходен е и случаят по отношение на това, че за разлика от останалите страни, самите университети във Франция не управляват всички средства, нужди за осъществяване на политиката и вероятно нямат и нужния бюджетен ресурс за това. Тъй като вече стана въпрос за персонала на научноизследователските организации, друг пример е студентският живот, за който средствата и политиката се определят от специализирани институции извън университетите (CROUS). По този начин не всички средства, изразходвани от университета, фигурират в неговия бюджет, дори ако заплатите, изплатени от държавата, са включени в него. Затова е невъзможно да се сравнят средствата, с които разполага един френски и един чуждестранен университет.

Третата група от пречки несъмнено са свързани ако не с липсата на политическа воля, то поне с невъзможността да се възприеме прозрачността, нужна за разработването на система от общи и широко достъпни критерии. През 1996 г. публикуването на критериите за нужния успех при преминаване във втората степен на обучение във висшето образование от Директората за оценяване и планиране към Министерството на образованието не беше възприето от университетските кръгове. Съветът на Ректорите изрази мнение, че не желаят базата данни, представляваща статистическа информация за всеки университет, да бъде изцяло достъпна за всички университети. Нещо повече, при обсъждане преструктурирането на системата САНРЕМО за разпределяне на средствата Директоратът за висше образование не желаше да оповестява публично таблиците за консолидирания бюджет на студент, опасявайки се, че това ще предизвика протести.

През последните две-три години се появиха различни поддръжници, по-благоклонни към идеята за разработване на критерии за оценка на университетите. Няколко фактора играят роля за това, един от които е обществената необходимост, възникнала при *lycees*. Възможностите бяха или да се даде право на пресата да публикува рейтинга на училищата без наличието на реална научна основа, или да се подготви провеждането на сериозно научно изследване. Както и в случая с *lycees*, Директоратът за планиране и развитие към образователното министерство избра втората възможност и реши да публикува успеха за преминаване в по-висока степен на обучение за всеки университет по основните дисциплини. Успехът в отделните университети е съпоставен с успеха, очакван според състава на студентското съсловие (възраст и вид на образованието за степен бакалавреат), за да се определи добавената стойност на институцията. Публикацията не провокира силно недоволство, а напротив - породила интересни дискусии в някои университети. Конструктивната роля на едно периодично издание като *Vie Universitaire*, отпечатващо всеки месец социологическо изследване с конкретни количествени показатели от статистиката на министерствата, изразява интереса към тази информация.

Вероятно поради характера на международната конкуренция и оценка, френските университети чувстват необходимостта да публикуват своите резултати, базирани на няколко внимателно подбрани показателя. Особената значимост, която се приписва напоследък на оценяването, е един от ключовите фактори в образователната реформа за структурата *Licence*¹ - магистър - доктор. Реформата за обвързване на законодателството с финансирането са базира и на обективно мерило за дейността на университета.

Вторият елемент несъмнено се дължи на факта, че Министерството на научните изследвания желае да разполага с обобщени данни за професионалните категории "научен работник" и "преподавател/научен работник", за да подготви многогодишен план за нуждата от кадри в научноизследователския сектор. Подходът за това е "съвместно изготвяне на показатели". Този подход бе успешно одобрен от *Observatoire des Sciences et Techniques* - обществена институция, в която има представители от правителството и основните научноизследователски организации.

¹ Licence е еквивалент на степента бакалавър

Третият фактор е, че и Съветът на ректорите, по инициатива на първия Вицепрезидент и генерален делегат, и Директоратът за планиране и развитие към образователното министерство застанаха твърдо зад решението да се разработят показателите. Директоратът потърси начин за напредък чрез информационната система за висше образование, подготвяйки публикация сходна с L'Etat de l'ecole (държавата на училищата) и Geographie de l'ecole (характеристика на училищата) - две разработки, правещи обществено достойствие 30 показателя за дейности, разходи и прояви. През 2001 г. се достигна до общо съгласие.

"Тридесет показателя за френските университети" очертава 30 ясно дефинирани критерии или групи критерии, от които вече почти всички имат количествени измерения. Могат да се систематизират в следните основни групи:

- Първата се отнася до демографските тенденции и характеристики на студентите: тенденция през 5-годишен период с разбивка по пол, възраст и вид на бакалаурата на постъпващите студенти, разбивка по социално-професионални категории и процент на получаващите стипендия. Включени са и показатели за атрактивност на университетите - процент чуждестранни студенти или студенти, които не са жители на областта, където се намира университетът (за обучаващите се в първо ниво) или идващите от други университети (за второ и трето ниво).

- Втората група се отнася до предлаганите образователни услуги: разбивка на студентите по нива и области на знание, дял на курсовете за професионално образование, разнообразие на предлаганите специалности. Последният критерий се интерпретира по-трудно - той може да отразява съществуваща политика за умишлено вмъкване на професионалното измерение в квалификацията като случаен факт.

- Третата група е фокусирана върху структурата на научните изследвания: процент на преподавателите - научни работници, търсещи реализация в национално признати екипи, процент на заетите само с научна работа и на инженерите и специалисти по технически науки, които принадлежат към научни организации.

- Четвъртата група се отнася до кадрите: чисто демографски показатели, посочващи необходимостта от обновяване на персонала, показатели за квалификацията на преподавателския и преподавателския състав. Включени са и критерии, илюстриращи институционалната политика и пречките при реализирането ѝ, каквито са смяната на преподавателския състав или преместването на друго работно място.

- Петата група акцентува върху разликите при разпределяне на институционалните финансови източници: съотношението на броя на персонала към броя на студентите, квадратни метри площ към броя на студентите, общ бюджет спрямо броя на студентите, процент собствено финансиране и размер на библиотечните ресурси.

- Шестата последна група се състои от показатели за дейността с всички затруднения и методически пречки. Те се отнасят до изпитните резултати, оформяне на дипломни работи, обхвата на научноизследователските договори, осигуряване на продължаващо обучение и официалното признаване професионалната квалификация. Засега не е възможно изработването на уместни показатели за уеднаквяване на професиите.

За по-пълноценно съпоставяне показателите трябва да се дефинират по общоприета конвенция за класификация за институциите: многопрофилни университети с или без медицински специалности и университети, обучаващи основно по фундаментални научни области, медицина, изкуства, юридически или икономически специалности.

Могат да се посочат следните обобщения:

- Разработването на индикатори за университетите е напълно несъвместимо с принципа на университетския рейтинг. Един единствен показател не може да оцени едно явление и показателите трябва да се интерпретират при познаване контекста на даден университет.

- Разработването на показатели не е единственият аспект. При внимателна оценка на собствената си дейност университетите ще се нуждаят от показатели, различни

от тези, приети на национално ниво: принципът, залегнал в държавните и университетски договорености, изисква договаряне и на показателите.

Италия

От 1992 г. до 1998 г. Conferenza dei Rettori delle Universita Italiana (CRUI) публикува показатели за дейността на университетите, които обхващат всички аспекти на функциите и дейностите на университетите (брой, качество и успех на студентите, налични човешки и материални ресурси, ниво на научните изследвания и резултати от тях и т.н.). През 1996 г. CRLU актуализира показателите, използвани от 1992 г., но остана в предреформената ситуация за системата на италианските университети. Поради тази причина през 2001 г. CRUI предприе ново ревизиране на показателите, вече готово в рамките на схемата CampusOne.

Още със създаването си през 1999 г. Comitato Nazionale per la Valutazione del Sistema Universitario (CNVSU) разработи показатели за оценяване дейността на италианските университети. Данните са представени на сайта на CNVSU. От 1999 г. правителството въвежда Metodo di valutazione della ricerca svolta presso strutture scientifiche nell'ambito del macro-settore scientifico-disciplinare prevalente. Методът съдържа 22 показателя за ефективност и качество на научноизследователската дейност и се използва като база за изчисляване и отпускате на ресурси за подпомагане на научните изследвания в италианските университети.

Така индикаторите за оценка на дейността се утвърждават през последните десет години в италианската университетска система.

Португалия

Оценяването в Португалия се състои от два компонента, а именно научноизследователска и учебна дейност. Оценка на научните изследвания се осъществява от правителствена агенция и не е пряка задача на висшите учебни заведения. Оценка на учебните програми е в ресора на институциите, представляващи университетите и политехническите институти, и се извършва според указанията, разработени от координираща агенция (Национален съвет за оценяване на висшето образование), членството в която и отговорностите са дефинирани в отделен закон.

Процесът започна през 1994 г. по обществена инициатива на университетите. През същата година парламентът прие закон, според който политехническите институти и частните институции също трябва да бъдат оценявани по тази процедура. Но едва през 1998 г. е създаден Национален съвет за оценяване на висшето образование и едва през 2000/2001 учебна година цялостната система на висшето образование последва инициативата на университетите.

Насоките, публикувани от Съвета, не съдържат конкретни показатели, макар че има конкретен списък с аспекти, които трябва да се имат предвид. Оформено е становище, че показателите трябва да бъдат дефинирани постепенно и в сътрудничество с правителството. Понастоящем Съветът разработва предложение, съдържащо показатели, които ще подпомогнат "измерването" на качеството на институциите и учебните им програми. Предложението е базисно и цели въвеждането на новоприетия закон, според който оценяването трябва да се вземе предвид при определянето на качеството и от него ще зависи одобряването или отхвърлянето на учебната програма при акредитацията.

Досега не е свършено много по отношение определянето на показателите и единствената категорична стъпка се съдържа в един закон от 1996 г. за финансиране на висшите образователни институции. В него се споменава за въвеждането на следните параметри за качеството:

- Съотношение преподаватели/студенти за дадена учебна програма;
- Съотношение академичен/неакадемичен персонал;
- Показатели за качеството за академичния персонал;

- Показатели за качеството за неакадемичния персонал;
- Инициативи, свързани с повишаване квалификацията за преподавателския и непреподавателския персонал;
- Структура на бюджета и по-специално - сравнение между предвидените и реално извършени разходи за заплати на персонала.

Вижда се, че още много предстои да се извърши, ако трябва да се дефинират ясно ефективни показатели за "измерване" на качеството. Важно е да се отбележи, че обществените университети са помолили бившия министър на образованието да даде оценка на процеса и че един от многото му съществени коментари е било предложението му за разработване на показатели, които биха подпомогнали работата на Националния съвет за оценяване в областта на висшето образование.

Швейцария

На национално ниво показателите за оценка на университетите в Швейцария са разработени от Федералния статистически офис (OFS). OFS в тясно сътрудничество с висшите училища има задачата да поддържа статистическите данни за студентите, персонала и финансите, както и за научните изследвания и развитие и реализацията на завършилите. Офисът поддържа тези данни като източник за редовни публикации. В уебсайта съществуват 30 показателя за висшите образователни институции. Освен че се използват за информационни цели, данните на OFS са и база за разпределяне на средствата между университетите в кантоните чрез принос за студентите от други кантони и чрез федерална помощ, регламентирана във федералния закон за подпомагане на университетите. Други органи допълват количеството информация за швейцарските университети. Сред тях са: Научно-технологичния учебен център, който публикува библиометрични данни, както и Офисът за университетско строителство, който поддържа данните за застроената площ.

Разработването на съпоставима информационна система за швейцарските университети е предмет на няколко инициативи понастоящем. Основните задачи включват въвеждането на нов счетоводен метод, първите резултати от който ще бъдат налице през тази година, както и предстоящото в съвсем скоро време - през месец юни 2002 г. - приемане на система от образователни показатели за швейцарските институции, вече принципно одобрена от Конференцията на швейцарските университети общоуниверситетската институция, определяща политиката на Конфедерацията и кантоните.

2. Методологични проблеми и практически пречки

Дефинирането и прилагането на показатели за постиженията на висшите образователни институции е съпътствано от редица трудности, независимо на какво ниво се извършва това - институционално регионално, национално или международно - и независимо от това къде и как ще бъдат приложени тези показатели.

Първото затруднение е свързано с наличието, представителността и надеждността на изходните статистически данни. Това е изцяло на аналитично ниво. На институционално ниво може да се приеме, че всеки съвременен университет е в състояние да създава статистическа информация, съответстваща на нуждите на оперативното му и стратегическо управление. Това не означава, че данните са налице, но те могат да бъдат събрани при необходимост. Над институционално ниво ситуацията става значително по-сложна. Трябва да се отчетат такива факти като напр. различни организационни структури и поставени основни цели, което затрудняват съпоставимостта на данните. Необходими са механизми за събиране и подбор на информацията. В много страни няколко институции събират статистическа информация от различни сектори на висшето образование за свои цели (финансиране, отчети за дейността и т.н. Това поставя въпроса доколко достоверни са тези данни. На международно ниво трябва да се има

предвид влиянието на различните организационни структури и механизми за финансиране.

Поради това се предполага, че показателите за оценяване дейността във висшето образование ще бъдат различни в зависимост от планирания анализ. Би трябвало да се очаква, че тези показатели ще стават по-общи по характер, колкото на по-високо ниво се прилагат: от институционално през регионално и национално до международно.

Наред с този проблем, друго затруднение възниква и от връзката между нивото, на което са събрани данните, и значението, което се влага в тях. Колкото повече данни са събрани на национално и международно ниво, толкова по-обща е информацията, което затруднява интерпретирането ѝ в конкретен контекст.

Затова е необходимо внимателно да се подхожда при анализ и интерпретиране на показателите, които зависят от събраната база от данни, и да се вземат предвид връзките между нивото на събиране на информацията и смисъла ѝ.

За съжаление няма цялостен обективен показател за "добавената стойност" на университетската дейност. Обичайната практика по света включва изготвянето на *ad hoc* показатели за различните аспекти от дейността на всеки университет в търсенето на онзи набор от показатели, които представят цялостната дейност по възможно най-разбираем начин. Обикновено основните показатели имат за цел да отразяват определени приноси, напр. наличните ресурси, произход и качество на студентите, финансиране на научните изследвания и т.н.; някои организационни аспекти като налична база, научноизследователски групи, компютърно оборудване, библиотеки и др.; а и получени резултати - напр. брой присъдени степени, брой публикации и патенти и т.н. Особено важно е да се разбере, че нито един показател сам по себе си не може да отрази обективно дейността на институцията. Хипотетично всеки показател може да бъде анализиран по два противоположни начина. Например, високият процент на завършващи може да се тълкува като добра организация на учебния процес и добри научни ръководители на дипломните работи, но и по противоположен начин - занижени критерии за оценяването на тези дипломни работи.

Поради всичко това трябва да се подхожда много внимателни при прилагането и анализирането на критериите за оценка. И по-специално:

- Статистическите показатели за която и да е дейност на университета трябва да се разглеждат като елементи в подкрепа да дадено твърдение, а не като обективен факт.
- Показателите трябва да се използват като група от критерии, за да дадат точна и пълна картина за дадена дейност.
- Показателите трябва да отчитат характерните черти на дадена институция или университетско направление и да подпомагат мониторинга на стратегическата му ориентация.

Третият проблем произтича от различните подходи по отделните академични дисциплини, влияещи силно върху преподавателската работа и научните изследвания. Ето защо, подбирайки показатели за оценяване на дейността, това многообразие трябва да се има предвид. Определена дейност на университета, свързана с обучението по философия, не може да бъде оценена по същия начин, по който се оценява обучението по молекулярна биология! Разнообразието от дисциплини в една институция или система ще повлияе върху стойностите на повечето показатели при разглеждането им на институционално ниво или в една по-голяма система.

Анализът на показателите за оценка на всяко ниво (институционално, регионално или национално) трябва да отчита многообразието на преподаващите дисциплини според техния характер и относителен обем.

Ето защо трябва да се обърне внимание и на един факт с все по-голямо значение, а именно - как се развива образователния процес и ролята на интердисциплинарните и мултидисциплинарните дейности. Показателите, които залагат на многообразието от дисциплини, не винаги отразяват тази роля. Използването на показатели, приложими в основните научни направления като природни науки, приложни науки, науки за живота,

социални науки и изкуства, потенциалната клопка до голяма степен може да бъде избегната. Изглежда разумно да бъдат включени и показатели, отразяващи конкретно интер- и мултидисциплинарните дейности.

Четвъртият проблем се отнася до рисковете при използване на тези показатели за оценяване и финансиране на институциите. Когато се разработят показателите и те се прилагат по еднакъв начин за редица университети, това означава, че се приема фактът, че всички тези институции са от една система и са си поставили еднакви основни цели и имат сходни намерения. Ако това наистина е така, няма да има неблагоприятни последици. Но, от друга страна, главните задачи, залегнали в основата на дейността им, са абсолютно различни, затова прилагането на еднакви показатели ще подцени и няма да отчете многообразието, просто защото системите и личностите ще възприемат естествено публикуваните еднакви показатели и ще ги прилагат.

Използването на унифицирани показатели за дейността в системата от университети е оправдано единствено ако всички институции в тази система имат сходни фундаментални цели и задачи. В противен случай приемането на такива показатели носи значителен риск, че системата ще се унифицира, жертвайки многообразието на институциите. Затова показателите трябва да се прилагат подобно и то със съгласието на всички университети.

Публикуването на единни показатели поставя и въпроса за ответната поведенческа реакция от страна на личностите и организациите. На изхода трябва да се има предвид, че всеки от показателите може да предизвика реакция сред заинтересованите, които ще отстояват своята позиция. Това трябва да се предвиди и да се предприемат съответните мерки, за да се предотврати такава реакция. Може да се стигне до препоръка за ограниченото прилагане на някои критерии, ако например студентите реагират по начин, по който могат да дестабилизируют някоя от утвърдените институционални системи.

Трябва да се приеме, че публикуването на показателите ще предизвика поведенческа реакция на тези, които ги използват, в интерес на подобряване на собствената позиция. Това явление трябва да се отчете при разработване и публикуване на показателите.

През последните години в няколко страни се практикува "класифицирането" на университетите по сходен начин с класификацията, публикувана вече няколко години от американското списание *News & World Report*. В повечето случаи тези класификации са дейност на вестниците и списанията и успехът им посочва, че те задоволяват очакванията от страна на обществеността. Използваната методика за различните проучвания разчита основно на статистически данни вложеното в образователната дейност и крайния резултат комбинирани по формула, измислена от издателя, за да класифицира университетите. Важно е да се осъзнае, че тази формула влияе върху получената класификация. С други думи, публикуваната класификация по-скоро отразява намерението на издателя, отколкото обективната оценка за качеството на институциите. Този подход трябва да срещне отпор, тъй като може да подведе потребителите на класификацията и особено студентите, търсещи информация за подходящи специалности и университети.

Класифицирането според рейтинга винаги е силно предубедено, то отразява мнението на авторите и зависи от начина, по който са оценени и групирани отделните факти. Такива проучвания трябва да се избягват, тъй като има опасност те да подвеждат потребителите.

Някои от проучванията разчитат на мнението на студентите, преподавателите или работодателите на завършилите. Този вид изследвания могат да бъдат полезни само при условие, че допитванията и направените анализи са коректни и непредубедени.

Идеалният подход би бил оповестяване не на цялостна класификация, която във всички случаи ще отрази предубедеността на автора на проучването, а на обективни данни (статистически показатели) и субективни данни (резултати от допитване до определена категория личности). В този случай потребителите ще се възползват от информацията според своите интереси и цели.

Пример за този най-разумен подход съществува в Германия. *Centrum fuer Hochschulentwicklung* е създал база от данни, включваща както статистическа информация, предоставена от университетите и отговарящите за тях власти, така и мнения от допитване до студенти и преподаватели. Съпоставките между отделните институции на базата на тази информация се отнася повече до основните академични области, отколкото до институцията като цяло. Опитът от тази немска инициатива се оказва положителен и вече е напълно възприето от институциите. На това ще се върнем отново в раздел 4.

Като заключение в края на този раздел можем да обобщим, че:

- Не всичко, което може да бъде измерено, е добър показател;
- Не всичко, което трябва да бъде оценено, е лесно да се измери;
- Качеството на дейността на университетите се определя на базата на дългосрочно наблюдение, за да се отчете последвалата кариера на завършилите или влиянието на научните изследвания върху развитието на обществото. Обратното -показателите обикновено се разработват за една по-краткосрочна перспектива;
- Когато една комплексна дейност се оценява от няколко прости статистически показателя, определено количество информация се губи и това може да доведе до изкривена картина за реалното състояние.
- Съществува тенденция хората да се поддадат на влиянието на цифрите и значението, което носят те. Опитът показва, че след публикуване на показателите за оценяване на дейността, те придобиват "свое собствено значение".
- Накрая, както подчерта през 1986 г. Британският съвет за финансиране на университетите: "Използването на показателите за оценяване е средство за правилна преценка, а не заместител на самата оценка. Цифрите не могат да говорят сами по себе си. Само отчитането на данните не е достатъчно; винаги е нужно и интерпретирането им".

3. Видове показатели за оценяване

В настоящия раздел се разглеждат възможните показатели за оценяване дейността и постигнатите резултати в учебната и научноизследователската дейност на университетите с цел определяне на тяхното качество, ограничения и проблеми в процеса на дефинирането им. Окончателния избор на критериите за оценяване на европейските университети трябва да представлява обща система за съпоставка, отчитайки:

- Наличие на необходимите основни данни;
- До каква степен са съпоставими организационните форми и дейности, отразени в тези данни.
- Приложимост на информацията за потенциалните ползватели.
- Целите, които са си поставили университетите при събиране на данните.

Като отчитаме доколко представителни могат да бъдат показателите и ограниченията при прилагането им, дискутирани в раздел 2, за предпочитане е да направим отделни списъци с показатели, според това с каква цел биха могли да се използват те или за каква целева група са предназначени.

В отделните университети има съществени различия между академичните дисциплини. При избора на показатели за оценка на учебната и научноизследователската дейност на университета общоприета практика е да се предпочетат онези показатели, които отчитат основните области на обучение, а не особеностите на институцията като цяло. Тази практика е за предпочитане, когато се цели изграждане на обща система за оценяване на европейските университети - да се подберат показатели, които ще отчитат мултидисциплинарните дейности, запазвайки онези показатели за оценяване на всеки университет, които се отнасят до администрацията и ресурсите. Желателно е да се провери наличието на базови данни за всяко направление и да се постигне споразумение как да се определят направленията, които ще бъдат оценявани.

3.1. Качество на студентите и резултатите, които те постигат

Качеството на студентите и постигнатите от тях академични резултати са ключови показатели при оценяване на учебния процес. Най-добрият начин е да се измери "добавената стойност" в университета, т.е. разликата между качеството на студентите в началото на обучението им и качеството на завършилите. За съжаление цялостно измерване на "добавената стойност" за всички студенти на този етап не е възможно. Без наличието на инструмент за измерване на "добавената стойност", всички други показатели биха дали само частична представа. Ето защо те трябва да се прилагат много внимателно и за предпочитане като групи от свързани показатели, за да се постигне по-пълна картина за оценяваната дейност, отчитайки, че подборът и обхватът на отделните показатели влияе върху качеството на получената картина.

Могат да се разгледат следните показатели:

Качество на студентите при постъпване в университета

1) Оценки от кандидатстудентските изпити. Това е добър показател, ако всички студенти идват от една и съща среднообразователна система. Ако целта е да се анализира разнообразна група студенти, за предпочитане е да се използва стандартна форма, в която студентите са разделени на отделни категории и резултатите се умножават по коефициент според броя студенти в отделните категории. Отчитайки многообразието на образователните системи, стандартната форма несъмнено е за предпочитане.

2) Социален произход на студентите. Този показател е важен при изработване профила за социалното ниво и културното многообразие на студентите в даден университет. Няколко европейски страни разполагат с тази информация. Този фактор допринася и за по-обективен анализ по някои други показатели, напр. успех през курса на обучение или средна продължителност на курса на обучение.

3) Дял студенти извън обичайния район. Този показател е много определящ за привлекателността на дадена институция и за качеството на обучение, което предлага. В европейски контекст той може да се изрази по няколко начина: записани студенти от страната, но извън обичайния район; записани чуждестранни студенти от други европейски страни; чуждестранни студенти извън Европа. Да се направи ясно разграничение между студенти, обучаващи се през целия курс на следване и студенти за частично обучение в рамките на студентската мобилност.

4) Брой кандидати за място. Съотношението между броя записани студенти и броя на кандидатите за дадена специалност е добър показател за качествения подбор на студентите и съответно за качеството на приетите студенти. Очевидна е пряката зависимост между броя кандидати за място и успеха при завършване на образованието.

5) Степен на прием. В университети с *numerus clausus* или контролирани процедури по приема добър показател за качеството на институцията е възможността да привлича студенти, на които официално предлага прием. Съотношението между броя на записаните студенти и официалния брой места е очевиден критерий за качество и атрактивност.

Резултати, постигнати от студентите

6) Продължаване на обучението след първата година. Оставането на студентите след първата година може да бъде добър показател за качеството на учебните програми и индивидуалния подход към всеки студент. Трябва да се има предвид, че в много от университетските системи подборът на студентите става след завършване на първата академична година като алтернатива на подбора преди приема в университета. Когато се прилага този показател, трябва добре да се обоснове причината за използването му. Нещо повече, трябва да се аргументира какво точно означава "оставане": дали

оставане в избраната вече специалност или оставане в институцията, без да се взема предвид евентуалното преместване от една специалност в друга вътре в рамките на самия университет. И двата случая са оправдани, като вторият дава легитимна възможност на студентите да сменят своята специалност за постигане на образователните си очаквания и цели.

7) Мерки за интегриране и напътствия към новоприетите студенти. Там където националното законодателство задължава институциите безпрекословно да приемат всички кандидати, покриващи минималните квалификационни изисквания, процентът на оставащите след края на първата година зависи много от това дали има специални програми за интегриране и напътстване на новоприетите студенти с най-слаба подготовка. Съществуването на такива програми и характеристиката им е добър показател за значението, което институцията отдава на фундаменталните задачи за обучение на студентите и грижите за тяхната подготовка.

8) Процент на завършилите. Процентът на дипломираните се студенти от записалите се в дадена програма често се използва при измерването на "продуктивността" на университетските програми. Използването на този показател изисква значително внимание като се отчитат фактори като социалния състав и условията на живот на студентите в даденото учебно заведение, както и пазара на труда, към който е насочена съответната програма. Няма голямо съмнение, че скромният резултат по този показател показва несъответствие между условията на програмата и очакванията на студентите, в определена степен неправилна употреба на публични ресурси и преди всичко неправилно използване на човешки ресурс. Описаните по-горе съображения, касаещи показателя "оставане" след първата академична година важат по същия начин и при определянето на показателя процент на завършилите: дали се отнася до програмата, в която студента първоначално се записва, или за всяка програма, предлагана от институцията? Накрая, важно е да се има предвид, че що се отнася до този специфичен показател, наблюдението на неговата стойност по никакъв начин не оправдава направено заключение за качеството на обучението в институцията. Сравнително нисък процент в институция, в която приемът е много лесен може по тази причина да се отрази върху едни много по-добри резултати от дейността, отколкото висок процент в институция, в която се извършва значителен подбор при влизането.

9) Средна продължителност на обучението до дипломиране. Средната продължителност на времето, необходимо на студентите за завършването на курсовете е добър показател за това доколко са подпомагани в процеса на обучение, особено в следдипломния и научноизследователския етап. Определянето на този показател може да постави методологични проблеми, свързани с административните подходи към записването (дали има или няма задължение за постоянно записване за всеки семестър или година) и дали студентите са със статут на редовни или задочни. Трябва да се отбележи, че в академичния контекст на Северна Америка съществува силна обратна взаимовръзка между продължителността на времето за завършването и процентът на завършилите в магистърските и докторските степени и броя на отпадналите, който има тенденция да се увеличава към края на курсовете, които са отнели твърде дълго време за завършване. Това води до загуба на човешки и финансов ресурс, което от гледна точка на обществеността е много проблематично.

10) Степен на реализиране след завършване. Използването на този показател става все по-широко разпространено в страните от ОИСР. Той се извлича от направени проучвания на завършили учебното заведение една, две или пет години след тяхното дипломиране. Все пак е важно да се има предвид, че този показател се влияе от много фактори, нямащи връзка с университетската дейност, включително стабилността на икономиката, позицията на съответната научна област или сектор от икономиката, местните практики по отношение на мобилността на работната сила и т.н. В допълнение към това, степента на реализация след завършването отразява също приложимостта на дадената специалност, качеството на тези, които са я завършили и репутацията на

институцията. Последният фактор, малко или много, зависи от особеностите на съответната национална култура.

3.2 Качество на научните изследвания

Качеството на научноизследователската дейност в една университетска институция или в нейните структурни звена изглежда се оценява по-лесно отколкото качеството на преподавателската дейност в нея. В действителност, съществуват многобройни статистически показатели на местно, национално и международно ниво, подпомагащи тази оценка на качеството. И все пак, трябва да се отбележи, че за да бъдат напълно Изяснени, качеството и социалната приложимост на едно университетско научноизследователско начинание трябва да бъдат оценявани за период от време, в зависимост от естеството на научните изследвания и очакванията, които обществото възлага на резултатите от тях. От полза е да се има предвид, че продуктите на изследователската дейност в университетите са следните, по реда на обществената им значимост: подготовката на бъдещи изследователи, които да могат да поддържат научния капацитет на страната (оценяването на тази дейност е сравнително лесно); развитие на фундаментални знания във всички области на науката, които да осигурят достиженията на приложната наука и социалното, икономическото и технологичното развитие (оценяването на тази дейност е по-сложно и следва да се провежда в по-дългосрочен план); и участието в технологичното развитие и трансфера на знания, върху които се базира всяка форма на икономическо развитие (тук, оценката е сравнително лесна и се провежда в краткосрочна перспектива). Обичайно, университетите носят сами отговорността за първите два продукта на научните изследвания, споменати по-горе, и затова тяхната дейност трябва да се оценява като се обръща специално внимание и на двата. Все по-често, в контекста на икономиката, базирана на знанието правителството и икономическите играчи придават доста голямо значение на третия от тези продукти и на показателите, свързани с него. Важно е да се определят ясно целите на оценяването преди да се изберат съответните показатели.

Могат да се използват следните показатели:

Ниво на научноизследователската дейност

11) Дял преподаватели, активно ангажирани с научни изследвания. Във всяко структурно звено на университета дялът на преподавателите, активно ангажирани с научноизследователска дейност е надежден индикатор за нивото на участието на звеното в тази дейност. Все пак трябва да се определи ясно какво означава преподавател активно ангажиран с научни изследвания. Общият подход налага отчитането на три показателя за дейността, а именно научното ръководство на докторантите, получаването на стипендии и договори за научни изследвания, и направените публикации. Въпреки това, остава проблема по идентифицирането на момента, от който тези три индикатора могат да се считат за признаци на солидна научноизследователска дейност. Трябва също да има съгласие относно лицата, за които се отнася справката: дали се имат предвид преподаватели, които заемат пост в университета, всеки щатен служител от академичния състав, свързан с работата на звеното и компетентен да предприеме научно изследване, или други категории служители в зависимост от правното положение на изследователските начинания и от това как те са организирани на национално равнище?

12) Съотношение докторанти/преподаватели. Този показател се свързва с първата основна задача на университетската изследователска дейност. Обикновено, той би следвало да се отнася само до преподаватели, назначени на постоянна длъжност и редовни докторанти. По отношение на студентите, може да се предвиди използването на променлива средна величина за период от три години. Изисква се особено внимание при интерпретирането на такъв показател, като това съотношение трябва да има оптимална стойност, извън която се поставя въпроса за качеството на предлаганото научно

ръководство от преподавателя или звеното. Тази оптимална стойност може естествено да варира в съответствие с начина, по който са организирани научните изследвания в звеното, наличните материални и финансови ресурси, качеството и самостоятелността на студентите и способностите на съответните преподаватели.

13) Съотношение на размера на финансиране на научните изследвания към броя на преподавателите. Приложимостта на този показател и пряко свързана с националните механизми за финансиране на научните изследвания. Той е от особена полза в система, в която научноизследователската дейност се финансира на основата на грантове (стипендии), спечелени от индивидуални изследователи или изследователски екипи след провеждане на конкурси и присъдени от експертни комисии.

14) Брой или дял на щатните научни сътрудници в университета. Във Франция и в някои други страни има професионална категория щатни научни сътрудници, която се финансира от национални органи като CNRS. За един университет или звено от организационната структура на една институция, броят на щатните изследователи е добър показател за нивото на научната дейност в дадената област. Делът на тези изследователи в преподавателския състав на звеното е добър индикатор за интензивността на научната работа. Все пак трябва да се има предвид, че наличността на щатни научни сътрудници се променя в различните академични области, и най-вече в различните европейски страни.

15) Среден размер на полученото финансиране по сключените договори за научни изследвания, отнесен към броя на преподавателите. От университетите все повече се очаква да съдействат на общите усилия в сферата на приложните научни изследвания и до известна степен на дейностите по технологичното развитие, съвместно с бизнеса и индустрията. Научноизследователската дейност по сключени договори е надежден индикатор за нивото на ангажираност на дадения университет или звено към подпомагането на социалното и икономическо развитие. Естествено, очакват се съществени различия в този показател в отделните научни области, както и в отделните страни, в зависимост от местните практики и от структурата на икономиката.

Продуктивност на научноизследователската дейност

16) Съотношение на броя на докторатите към общия брой преподаватели.

Този показател дава добра представа за ефективността на обучението, базирано на научни изследвания. За предпочитане е да се работи с променливи средни стойности за тригодишен период, за да бъде отчетено неизбежното вариране на показателя във времето.

17) Съотношението на броя публикации към броя на преподавателите. Посредством този показател обичайно се измерва продуктивността на научните изследвания. Желателно е да се определи съответно какво точно е „публикация“, като се вземе предвид голямото разнообразие от практики в различните научни области, като например статии в академично издание с редакционна селекционна колегия, доклади за конференции, одобрени от селекционен комитет, мотографии.

18) Индекс на цитиранията. Информацията, която дава ISI (индекса на цитиранията) претендира да измерва въздействието на публикациите импакт фактора. Тези данни трябва да се използват с изключително внимание. Методологичните проблеми, свързани с тези индекси са вече добре познати. Те включват много небалансиран обхват на тематичната област, сравнително малък обхват на периодични издания на език различен от английския, преобладаване на статии, описващи експериментални методи, липса на разграничение между благоприятните и критичните референции към статиите, т.н. Що се отнася до латинските европейски страни, по никакъв начин не е сигурно, че тези индекси представляват сигурен и обективен показател за импакт фактора на научните изследвания в университета. Все пак, трябва да се отбележи, че при определени обстоятелства, индексите на цитираните източници могат да осигурят основата за сравнително изследване, ако то се прави така, че да се избегнат систематичните отклонения на тези индекси. По този начин сравнението между резултатите от дейността на институции в една и съща страна и за определена академична

област е възможно да доведе до някои значими изводи, докато сравнения между институции на международно ниво е по-вероятно да търпят сериозни ограничения.

19) Съотношение между броя на патентите и броя на преподавателите. Този показател очевидно е приложим единствено за онези области от научните изследвания, чиито резултати могат да бъдат патентовани, което по същество заключава приложните науки и някои клонове от здравната наука. Тъй като броят на патентите обикновено е ограничен, подходящо е да се използва по-дълъг период на наблюдение (в продължение на три до пет години). Трябва да се отбележи, че приходите от патентните лицензи не е добър индикатор при оценката на управлението и при сравнение на институции. Вярно е, че институция със само един успешно патентован продукт ще създаде благоприятно впечатление, дори ако има скромни общ брой регистрирани патенти. Започват да се появяват и други показатели за дейностите по технологичен трансфер, особено в Северноамерикански контекст. Между тях могат да бъдат споменати броят на лицензите за разработване на патентовани изобретения, или броят на ново- регистрирани предприятия, създадени да разработват продукт на университетски научни изследвания. Заслужава си да се проучи дали този вид дейност е достигнала достатъчно високо ниво, за да оправдае използването на такива показатели.

20) Награди. Като начин да демонстрират качеството на своите изследователи, някои университети публикуват списък с наградите и отличията, получени за период от една година. Този показател е донякъде интересен, въпреки че не е особено надежден, тъй като освен способностите на въпросните изследователи, той отразява също и техните умения, както и тези на институцията, да лобират ефективно пред организациите, които дават тези награди и отличия.

3.3 Показатели за нивото на ресурсите, предназначени за учебна и за научноизследователска работа

Показателите за нивото на наличните ресурси за университетските учебни и научноизследователски програми се използват много често, но все още има проблеми при определянето и използването им. Всъщност, тези показатели в повечето случаи са под формата на съотношение между първични показатели, което усложнява начина за тяхното получаване.

Най-широко разпространените показатели са следните:

21) Съотношението между броя на студентите и броя на преподавателите.

Съотношението между броя на записаните студенти и техните преподаватели е надежден показател за нивото на ресурсите и за наличното ниво на ръководство в преподаваните програми. Все пак могат да възникнат различни взаимно свързани проблеми при дефиницията, затова е необходимо те да бъдат изяснени:

- При изчисляването на броя на студентите трябва да се реши, дали това означава всички записани лица или само редовните студенти;
- Статусът на преподавателите;
- Анализ на времето, което преподавателите отделят за извършване на отделните дейности от техните основни задължения: преподаване в различни програми и на различни нива, научна работа и работа за общността;
- Връзката студент-преподавател-програма;
- Отчитане на определени категории студенти: онези, които свободно имат възможността да посещават лекции, студенти от други програми и т.н.

22) Съотношение между броя на студентите и броя на помощните преподаватели. Помощният преподавателски състав играе важна роля в ръководството на студентите. Тези, които съставят тази категория и точните им задачи обаче, варират съществено в отделните страни и институции. Макар да изглежда важно да се определя

подобен показател, това може да се окаже трудно, тъй като първо трябва да се постигне съгласие за общата дефиниция на отделните категории преподавателски състав.

23) Съотношение между броя на техническия и помощния персонал към броя на преподавателите. Този показател за нивото на ресурсите, които могат да подпомагат преподавателите е от значение при чистите и приложните науки, здравните науки и по-общо, при научноизследователските програми, към които лабораторната работа има съществен принос. Тук отново трябва да се вземе под внимание проблема с определянето на различните категории преподавателски състав.

24) Съотношение между размера на средствата за обучение (бюджета) и броя на студентите. В някои системи на държавно финансирано висше образование, този показател фактически се използва като основа при определянето на размера на финансирането на университетските институции. Във всички случаи, за целите на отчетността той дава представа за разходите за образование и може, чрез сравнителен анализ, да се използва като показател за относителната продуктивност на университетските институции. Все пак, като се имат предвид явните съществени разлики между националните университетски системи, по отношение на административната организация, методите за финансиране, практиките на отчетност, този показател далеч не е лесен за определяне и използване в международен план. Съществено важно е европейските университети да стигнат до общо определение на разходните елементи, които се взимат под внимание, преди да се пристъпи към съставянето и използването на такъв показател. Също така има смисъл да се вземат предвид и проблемите от политическо естество, които могат да възникнат при използването на този показател за сравнение на институции в една и съща национална система, и дори още повече, при използването му за целите на международни сравнения.

25) Съотношение между материалните ресурси и броя на студентите. Инфраструктурата на разположение на студентите може да бъде обобщена чрез серия от съотношения, свързващи броя на студентите с площта за преподаване и научна дейност (площта на лекционните зали, лаборатории и места за обучение), компютърно оборудване (брой компютри на студент) и библиотеки (брой на монографиите, отнесени към броя на студентите, размер на бюджетния ресурс на библиотеката към броя на студентите, или достъп до компютъризирана информация).

3.4 Показатели за практиките на ръководството и управлението

Добрите практики на ръководство и ефективно управление са от съществено значение за правилното функциониране на един университет. Показателите, свързани с тези дейности са по-скоро качествени, отколкото количествени. Това не е причина те да бъдат омаловажавани, но е важно да се има предвид, че това е област, в която националното законодателство често е определящият фактор. Следователно, трябва да се вземе под внимание ангажимента за придържане към това законодателство когато се решава дали да се включи или не този вид информация в общата справочна система за университетите от групата.

Могат да се разглеждат следните типове информация:

26) Състав на органите, които взимат решенията. Присъствието, броят и методите за назначението на представители на преподавателите, служителите, студентите, завършилите или на групи със социално-икономически интереси в административното управление, академичния съвет, учебните и научни комисии.

27) Механизъм за отчитане студентското участие в управлението и процеса на вземане на решения. Участието на студентите в органите, формиращи политиките и като цяло в университетския живот е аспект от тяхното образование, който може да е важен от гледна точка на едновременното производство на напълно образовани граждани и специалисти в определена област. При прилагането на Европейската система за трансфер на кредити, университетите могат да решат да дават кредити за това участие, дори могат

да изработват процедури, които да гарантират, че това включва пълна подготовка за поемане на обществените права и задължения. От няколко години университети в Канада имат положителен опит с подобна практика.

28) Механизъм за разпределяне на средствата. Ефективното управление на качеството налага необходимостта от механизми за селективно разпределяне на ресурсите, така че те да бъдат разпределени в съответствие с целите на стратегическото развитие, приети от ръководството на университета. Въпросът е дали дадената институция притежава подобни механизми и дали е отговорна за цялостното бюджетно разпределение?

29) Разнообразие на източниците за финансиране. Всеки университет има възможността за достъп до най-различни източници на финансиране на неговата дейност, като отпускането на държавно финансиране, таксите за обучение на студентите, финансирането за научна и изследователска дейност, получено чрез конкурси пред експертни комисии, договори за научни изследвания, сключени с частни или публични организации, дарения на частни лица или организации. Разнообразието на източниците за финансиране и тяхната относителна тежест е надежден всеобхватен показател за качеството на дейността на университета и научните работници в него, освен че е и показател за нивото на реална автономия.

30) Механизми за институционално планиране. Принципът на университетската автономност се състои в това, че на университетите се възлага отговорността да определят стратегическите си политики като част от институционалното планиране. В идеалния случай това планиране мобилизира всички сектори от университетската общност и се подпомага и от партньори извън институцията, включително представители на местната или националната социално-икономическа общност, която може да допринесе за формулирането на определени изисквания за обучението и научната дейност. Въпросът тук е дали институцията притежава такива механизми за стратегическо планиране?

31) Текучество сред академичния състав. Процентът на новопостъпилите и напусналите сред академичния състав и главно сред преподавателите представлява добър индикатор за привлекателността на институцията и за качеството на професионалната среда. Този показател по същество зависи от националната законова рамка, според която се осъществява кариерното развитие на преподавателския състав. Затова и интернационални сравнения не биха били уместни тук.

32) Механизми за разработване на интер-дисциплинарни програми. Разработването на интер-дисциплинарни и мулти-дисциплинарни учебни и научноизследователски програми става все по-важно предизвикателство за всички университети. Някои институции се справят по-успешно от други с това предизвикателство и в установяването на политики и организационни мерки, които насърчават сътрудничеството между факултети и катедри за изпълнението на програми, отговарящи на новите изисквания, които излизат извън обхвата на конвенционалните дисциплини. Показатели за нивото на интер-дисциплинарна дейност могат да се идентифицират и в преподавателската, и в научната дейност. Те включват броя на програмите с мулти-дисциплинарни компоненти, броя на преподавателите, ангажирани с мултидисциплинарна дейност, броя на интер-дисциплинарните научни центрове и т.н.

33) Адаптивност на институцията. При все по-бързото развитие на знанията и постоянно променящите се изисквания в областта на обучението и научната дейност, университетите трябва да изработват подходи, които им позволяват да приспособят бързо и ефективно своите програми към новите условия. Броят на новосъздадените програми, броят на програмите, които се прекъсват или модифицират съществено на ежегодна основа и средното време, необходимо за въвеждане на нова програма са надеждни показатели за адаптивността на институцията.

34) Качество на преподаването и политиката за оценяване на преподавателите. В днешно време повечето университетски институции са приели институционални политики за оценка на качеството на преподавателската дейност. Все

пак тези политики се различават значително по отношение на целите и процедурите им. Институциите с най-добра организация съчетават политики за оценяване на преподаването на курсовете и на преподавателите, което включва оценка от страна на студентите и конструктивни мерки за мониторинг на преподавателите, чиято работа се нуждае от подобрене, политики за оценка на курсовете с помощта на външни експерти в дадената дисциплина, и политики за оценка на академичните звена, които са насочени към цялостната преподавателска и научна дейност, както и административното функциониране на въпросните звена. Наличието на такива политики е надежден показател за стриктността, с която се управлява институцията.

35) Отвореност на университетите към обкръжаващата ги среда.

Съвременните университети са длъжни да бъдат отворени към обкръжаващата ги среда, за да подпомагат нейното социално, икономическо и културно развитие. Това тяхно качество може да се опише от няколко индикатора: броя на случаите, в които университета участва в съвместни инициативи на местно ниво; броя на преподавателския състав, включен в такива инициативи; броя на местните фирми или предприятия, създадени като пряк резултат от научната дейност на университета; броя на новите работни места, създадени в резултат на неговата научноизследователска дейност; когато става дума за университети с медицински факултети - ролята на мрежата университетски болници в предоставянето на медицински услуги на местно равнище; в случаите на университети с факултети по изкуства и култура - приноса на тези звена за културния живот на региона; както и ролята на университета в обучението на възрастни в региона.

36) Отвореност на университетите към света като цяло. Съвременните университети трябва да бъдат широко отворени към света като цяло. Те трябва да предлагат на своите студенти образование, отговарящо на културните и лингвистични многообразия, особено чрез международни програми за мобилност. Що се отнася до тези програми в европейски контекст, тази отвореност може да се измерва чрез процента на студентите (входящи и изходящи), включени в програмите, но също и чрез наличието на специални административни мерки за подпомагане на студентската мобилност, на двустранни споразумения за партньорство, и на програми, които се предлагат съвместно с чужди институции и дават двойни дипломи. Не по-малко важна е отвореността на университетите към света и в областта на научните изследвания. В този случай, добри показатели са броя на преподавателите, активно ангажирани в организирани международни мрежи за научни изследвания, степента на участие на университета в съвместни публикации на международно ниво и наличието на формални споразумения за международно сътрудничество в областта на научните изследвания.

4. Други възможни подходи

Другите възможни подходи включват използването на инструменти за проучвания и класифициране. Такива съществуват много в международен мащаб и следващите точки описват само част от тези методи.

4.1. Социологически подход: проучване

С подкрепата на Фондация Рев и Фондация Карнеги, Центърът за изследване и планиране на висшето образование към Университета Блумингтън Индиана е провел *Национално изследване на студентската ангажираност*, целта на което е да развие нов подход за измерване на качеството на институциите за висше образование в САЩ. Обявената цел на това проучване е да действа в отговор на многобройните „класации“ на университети, публикувани от различни американски списания, и преди всичко, да придаде по-голяма обективност на информацията, която се предоставя на обществеността.

Националното изследване се опитва да оцени качеството на университетското обучение с помощта на въпросник, изпратен до статистически значима извадка от

студенти във всяка институция, участваща в изследването. Съдържанието на въпросника е изготвено от комисия от експерти в областта на образованието и се фокусира, според думите на самите автори, върху:

... Студентската ангажираност: степента на участие на студентите в доказаните образователни процеси, които допринасят за резултатите. Повечето академични ръководители и членове на факултети се съгласяват, че този вид въпроси са подходящите относно опита на студентите. "

В изследването участват повече от 63 хил. студенти, избрани на случаен принцип от 276 институции за висше образование, отговаряйки на въпросника, който е публикуван и на уеб-страницата на проекта. Студенти в края на първата си учебна година и такива, които са пред завършване се по равно представени.

40-те въпроса от въпросника покриват 5 теми:

- „академичното предизвикателство"
- Практиките на групово обучение и обучение чрез решаване на казуси
- Взаимодействието студент - преподавател
- Практики на отвореност към културните различия
- Качество на университетската среда.

Изследването се провежда по отделни институции, по групи от сходни институции в съответствие с общоприетата американска класификация (системата Карнеги 2000) и на национално равнище като цяло. Данните се подреждат в обичайната статистическа форма (средна стойност, стандартно отклонение), като всяка институция може да се позиционира в своята група или на национално равнище, като прилага подхода на позициониране за всяка отделна тема. Трябва да се отбележи, че този подход се фокусира върху отделните институции, разглеждани като цяло, без да отчита разнообразието от предлагани специалности. Накрая, важно е да се отбележи, че публикуваният отчет за направеното проучване не показва отделните изводи за всяка институция. Все пак те се предоставят на самите институции и те могат да ги използват както сметат за уместно.

Авторите на изследването предлагат различни начини за използване на изводите и резултатите от проучването:

- Подобряване на институционалните практики
- Отчитане на резултатите от дейността на институциите пред регулативните власти
- Развиване на отношенията с акредитиращите органи
- Предоставяне на информация на обществеността; в тази връзка, авторите предлагат резултатите от изследването да се използват като допълнителна информация към „класациите", публикувани от периодичните издания.

Накрая, авторите на проучването, в анекс към него, подреждат списък с институции, които могат да се смятат за образцови, единствено като пример какво би могло да се подобри за в бъдеще. Цялата информация, свързана с това е налична на страницата на проекта (www.indiana.edu/~nsse).

Този подход има няколко интересни особености. Като се концентрира върху „студентската ангажираност", проучването достига до същината на онова, което съставлява качествено образование. Подходът също така прави възможно съгласуването на институционалните различия и съдържателното сравнение на институции от различни мащаби и с различни основни задължения. В този аспект, той би могъл също да послужи и за сравнения между институции в различни страни. Накрая, този подход предлага на всяка институция подробна сравнителна информация, по въпроси и по теми, така че посочва преките действия, необходими за усъвършенстване на образователните практики. От друга страна, липсата на диференциация на базата на учебните дисциплини прави невъзможни иначе несъмнено полезните сравнения в тази област. Обединяването на отделните подходи в изследването за всяка дисциплина определено би изисквало по-голяма извадка от студенти, което ще увеличи разходите за неговото провеждане.

Моделът, предоставен от Националното изследване на студентската ангажираност несъмнено изисква щателно внимание при разработването на обща справочна система от показатели и процедури за оценяване на университетите от латински тип в Европа. Използването на същия подход и въпросник би имало допълнителна полза, тъй като би дало възможност да се сравнят практиките в Европа и САЩ.

4.2. Подходът на Центъра за развитие на висшите училища, Германия

Създаден преди повече от 10 години от Фондация Бертелсман в сътрудничество с Асоциацията на университетите и другите институции за висше образование в Германия, Центърът за развитие на висшите училища е разработил метод за оценяване на университетите, който се фокусира върху различните академични области. Той използва комбинация от статистически показатели и резултати от проучвания на студенти и преподаватели в германски университети. Този метод се използва от 1998 г. Резултатите от него се публикуват ежегодно от списание Stern и, което е най-интересно, могат да бъдат намерени от всеки на интернет-страницата на списанието (www.stern.de).

Подходът на Центъра разчита на статистически показатели за всяка академична област, които се осигуряват от университетите и от органите, отговарящи за тях и за финансирането на научни изследвания. Тези данни се потвърждават от повторна проверка и способстват изготвянето на показатели, засягащи качеството на студентите, ресурсите, с които разполагат и как се развиват с течение на курсовете, както и данни, свързани с качеството на преподавателския състав и неговото активно участие в научни изследвания, а и дори данни за материалните и битови условия на студентите в кампуса или в града, в който се намира университета. В допълнение се събират и субективни данни от студентите и преподавателите относно техните виждания за качеството на програмите, отношенията студент-преподавател и университетската инфраструктура. Този подход цели бъдещите студенти да получат нужните данни, за да стигнат до добре информирано решение за това къде да следват в предпочитаната академична област.

Заслужава да се отбележи, че за да получат напътствия в избора и формулирането на най-уместните показатели, Центърът периодично провежда срещи на Консултативните съвети, специфични за всяка дисциплина и съставени от професори и университетски ръководители с подходящия опит и представляващи различните видове институции от разглежданата сфера на дейност.

За всеки университет от разглежданата област е налична информация по повече от 30 точки. За всяка от тези области, Центърът анализира първичните данни и поставя университетите в три категории за всеки показател: добър, среден и слаб. Класификацията на университетите за всеки критерий се публикува на интернет страницата и в списанието. Центърът не преработва тези различни класификации по отделен показател и така не публикува цялостна класификация. Все пак е разработил аналитичен метод, на разположение в интернет, който дава възможност на индивидуалните ползватели да изберат показатели, които считат за важни, в зависимост от техните специфични интереси, и да получат отговор, който подрежда университетите в низходящ ред според качеството на дейността им по отношение на избрания критерий.

Тъй като системата е относително тровава за управление, Центърът провежда своите изследвания циклично за период от три години, през който се анализират различните дисциплинарни области. Вторият такъв цикъл тече в момента. Подробно разяснение на възприетата методология е на разположение на интернет страницата на Центъра.

Участието на университетите в Германия сега е на много високо ниво и системата изглежда се приема добре от и университетите, и най-вече от студентите. Правителствата обаче, изглежда не са съвсем наясно със съществуването и потенциала на тази система на отчитане резултатите от дейността, тъй като федералното правителство показва намерение да въведе своя система за класация. Конференцията на Ректорите се изказа

против това и заяви своята подкрепа за системата на Центъра за развитие на висшите училища.

Системата, използвана от Центъра за развитие на висшите училища е вероятно най-добрия съществуващ модел във висшето образование. Комбинацията от статистически показатели и мнението на студенти и преподаватели осигурява широк спектър от показатели за оценка на качеството, а аналитичния инструмент, който обществеността може да използва в интернет, дава възможността на заинтересованите да получат оценка, съответстваща на техните интереси и занимания. Освен това, анализът по основни академични области е изцяло в съгласие с фактическото положение на университетския живот и изискванията на студентите. Класификацията в три категории, за разлика от една по-подробна класификация, помага да се избегнат нежеланите ефекти от широко разпространените класации на пресата. Недостатъците на системата се състоят в тромавостта на процеса по събиране на първичните данни. В това отношение, трябва да се отбележи, че Центърът наема за проекта четирима специалисти на пълно работно време.

Системата на Центъра за развитие на висшите училища несъмнено налага особено внимание при разработването на обща справочна система от показатели и процедури за оценяване за университетите от латински тип в Европа.

4.3. Швейцарският подход

Класацията SwissUp 2002 се публикува от независим орган, в който участват няколко ръководни лица от швейцарския бизнес.

Създадена с подкрепата на комисия от университетски експерти, системата се разработва като използва данни от Швейцарската статистическа служба, официални отчети на Швейцарския национален фонд за научни изследвания и данни, получени от Комисията по технологии и иновации. Класацията съдържа също информация, получена от проучвания на общественото мнение, проведени сред 3500 студенти от включените в нея университети, както и информация, събрана чрез структуриран въпросник, разпространяван в индивидуални срещи (www.swissup.com/upload/swissUpSURVEY_fr.pdf).

Въпросникът предполага до известна степен субективна оценка от страна на студентите. В това отношение, този подход е по-малко надежден от Националното изследване на студентската ангажираност и може да доведе до известни манипулации, особено когато се използва в индивидуални срещи, когато тона на разговора и поведението на говорещите може да предизвика изкривяване на информацията.

Методът SwissUp включва анализ по основни академични области на основата на 30 критерия, групирани в 6 части. Резултатите са налични на интернет страницата на SwissUp www.swissup.com

Ползвателите могат да получат три типа анализи на тези резултати: стандартна класификация на институциите, съставена от авторите на SwissUp, в съответствие с избрани от тях критерии; класификация, съответстваща на интересите на три различни групи студенти: такива, които се интересуват основно от научни изследвания, такива, които се стремят към квалификация за трудовия пазар и такива, които ценят преди всичко качеството на академичната среда, отразено в отношенията с преподавателския състав; и накрая, класификация, получена съгласно избрани от индивидуални ползватели 20 критерия, които те считат за важни. Последният анализ прилича много на този, предлаган от метода на Центъра за развитие на висшите училища в Германия.

Методът SwissUp наподобява до голяма степен подхода, използван от ЦРВУ в Германия, но събирането на информация при него изглежда по-малко усъвършенствано. Макар че публикуването на класификация от авторите на метода е отворено за критики, при положение че класацията SwissUp пряко отразява техния избор на критерии, класификационният подход е в съгласие с интересите на три типа профили на студенти,

както и от полза е възможността ползвателите да подбират критерии според своите приоритети.

Подобно на метода, разработен от ЦРВУ, методът Swiss Ur заслужава внимание. Макар по-опростен в събирането на информация и така вероятно предполагащ по-малко разходи за управление, все пак той не дава същото ниво на детайлност в своя анализ.

4.4. Нормативен подход по ISO: Италианският опит на Кампус Уан

Като продължение на Кампус проекта (1995-2000 г.), Съветът на ректорите на Италия (CRUI) взе решение да разработи модел за оценяване и самооценяване на университетските програми. Съветът използва на практика опита на извънуниверситетския сектор, а именно нормативната рамка на ISO 9000 за управление на качеството, за да разработи подход, който отчита характерните особености на университетското образование.

Въвеждането на модел, базиращ се на концепциите за тотално качество, представлява основна промяна в смисъл, че се отчита разбирането за удовлетвореност на всички заинтересовани страни. Освен студентите са включени още преподавателите, техническия и административния персонал, работата, гражданските, икономическите, социалните и политически кръгове, т.е. всички заинтересовани от качеството на обучението на студентите. Директивите за стандарти по ISO 9001 като основни критерии не се използват за процесите на сертифициране, а най-вече за да стимулират един по-добър подход към управлението на образованието с цел приемане на принципи за планиране и за да подпомогнат мониторинг, който гарантира, че учебната дейност и задачите, които преследва тя, са напълно съгласувани.

С модела за оценяване на Кампус-ISO 9001 Италианският съвет на ректорите си поставя за цел да демонстрира, че подходът в промишлеността, адаптиран към езика и практиката на образователните кръгове с акцент върху процеса, осъществява контрол на качеството и на процеса, и на продукта, а именно образованието и обучението. Използването на този подход през последната година на схемата Кампус Вижън 2000 съвпада с последния етап от развитие. Той ще направи възможно включването на този подход във всички етапи на образователния процес, за да подобри качеството му и да подпомогне по-нататъшното му развитие.

Предложената методика за оценяване на преподавателската дейност включва вътрешна самооценка на количествените и качествените аспекти и външна оценка, която се осъществява от група експерти и включва и посещение на място.

Италианският съвет на ректорите продължава и доразвива опита, придобит по време на проекта Кампус, за да разработи проекта Кампус Уан, който има задачата да подпомогне реформата на италианските университети след 2001/02 година. Моделът за оценяване в Кампус Уан има следните характеристики по отношение на оценяването и самооценяването на учебните програми:

- Лесна структура, която е ориентирана към управлението на цялостната програма за обучение;
- Определяне на елементите, необходими за измерване стойността на програмата, силните и слабите ѝ страни и удовлетворението на засегнатите лица;
- Анализ на системата за управление и резултатите от учебната програма, за да се набележат необходимите мерки за подобряването ѝ и съответните механизми за мониторинг.

Моделът определя пет основни неща за оценяване:

- очаквания и цели;
- организационна система;
- ресурси;
- процес на преподаване;
- резултати, анализ и предложения за подобряване.

Всяко от тези може да бъде разбито на отделни компоненти с цел оценяването да се концентрира върху някои специални аспекти:

- очаквания и цели:
 - очакванията на различните заинтересовани страни
 - общи цели и политика
 - цели на обучението
- организационна система:
 - отговорност
 - система на управление
 - мониторинг
- ресурсите:
 - човешки ресурси
 - инфраструктура
- процес на преподаване:
 - планиране
 - начин на поднасяне на материала
 - помощ и предлагани услуги
- резултати и анализ:
 - резултати
 - анализ и препоръки за подобряване.

Всички дейности, свързани с учебната програма, се разглеждат и анализират в самия контекст, както и във връзка с останалите дейности.

По-подробна информация за подхода ISO 9001, въведен в рамките на проекта Кампус Уан, може да се намери в web-site: www.campusone.it/default.asp?Arg=58www.camppusone.it

5. Използване на показатели за оценяване на дейността

Като се вземат предвид методологичните проблеми, описани в раздел 2, развиването от европейските университети на обща система за съпоставка на показателите за дейността, трябва да бъде предшествано от широка дискусия на преследваните цели и наличието на надеждни и лесно-съпоставими данни.

Заслужава тук да припомним някои основни принципи в определянето и използването на показатели за дейността, свързани с университетската работа.

- Никой от предвидените показатели не може напълно да отрази дейността, която трябва да се опише, и за това е необходимо да се работи с група от индикатори;

- Показателите трябва да се определят по-скоро във връзка с основните направления в обучението, отколкото с институциите като цяло, за да може по-точно да отразяват начина, по който обучителните и научноизследователските практики се менят значително в зависимост от дадената академична област.

- Трябва ясно да се уточнява, при представянето на показателите, до каква степен основните данни, използвани за подготовка им са надеждни, както и съответстващите дефиниции и възможни ограничения във валидността на предоставената информация.

Изборът на показатели за оценка на дейността е политическо и стратегическо упражнение за засегнатите институции. Той трябва да се проведе с дължимото внимание към ясно определените институционални цели. Изборът също трябва да бъде диференциален в зависимост от преследваните цели или спецификата на заинтересованата страна. От тази гледна точка, следните практики могат да бъдат предложени.

5.1 За целите на вътрешното институционално управление

Най-широкият спектър от показатели за дейността несъмнено се оказва подпомагаш механизъм при взимането на решения от страна на ръководещите университетските институции. Показателите трябва да се определят на ниво структурна единица това на департаменти, институти и факултети - и на ниво програми, така отразявайки организационната структура на институцията.

За целите на разпределението на ресурси, показатели като 20, 21, 22 и 23 (виж раздел 3) могат да бъдат използвани да се идентифицират подразделения, които са повече или по-малко ресурсно осигурени в сравнение със средното ниво за институцията и с оглед на голямото разнообразие на дисциплини. Тези оценки могат да бъдат допълнително изяснени посредством между-институционални сравнения на сходните организационни единици, като по този начин осигуряват солидна подкрепа при процеса на вземане на решения. Подходящо е, обаче, анализа на индикаторите да се комбинира с една по-стратегическа форма на анализ, която взима под внимание институционалните приоритети на развитие. Публикуването на показателите, предвиждащо вътрешни сравнения в областта на ресурсите може лесно да предизвика вътрешен конфликт. Подобни спорове могат да бъдат преодоляни при условие, че решенията за разпределянето на ресурсите са напълно прозрачни и институционалните приоритети са ясно заявени и добре документирани.

За целите на вътрешната оценка за дейността на подразделенията и програмите, показатели 6, 7 и 8 в случаите на преподавателска дейност и индикатори 10, 12, 14,15 и 16 в случаите на научно-изследователска дейност представят доста изчерпателна картина. И тук, дейността на отделните организационни единици може по-ефективно да бъде оценена, ако се сравняват сходни единици в различни институции. Тези показатели трябва винаги да бъдат неразделна част от докладите за само-оценка на единиците или програмите в процедурите по оценяване (вж. част II).

Най- конструктивно е използването на показателите за дейността във връзка с плана за стратегическо развитие на институцията и нейните организационни единици. Тук, показателите се избират така, че да осигуряват постоянен мониторинг на напредъка в постигането на институционалните цели. Би могло да се подготви административна схема от основните индикатори в помощ на всички ръководители или, даже още по-добре, на цялата университетска общност, която така ще може да определи своите стратегически цели и напредъка в постигането им. Все пак, като се имат предвид ограниченията в използването на показателите, описани в раздел 2, една схема от статистически показатели трябва също да съдържа повече сведения относно качеството на напредъка в реализирането на планираните цели или на дейността на отделните единици или институцията като цяло.

При всички случаи, решението за използване на индикатори за дейността като помощни механизми при взимането на решения и мониторинг, както и изборът на тези индикатори, трябва да бъдат обект на вътрешна дискусия. Наистина е важно за всички ръководители и членове на общността да имат сериозно разбиране на преследваните цели и контекста, в който тези индикатори ще бъдат използвани. Нещо повече, предшестващата дискусия ще подпомогне възможно най-ефективния избор на показатели и ще гарантира, че отразяват индивидуалните особености.

5.2 В контекста на отношенията с регулативните власти

Съществуват два основни аспекта на връзките между университетите и регулативните власти: първият е разпределянето на ресурсите, независимо дали това става като една операция или отделно за всеки вид ресурс; вторият е отчитането на използването на тези ресурси и напредъка в бързото изпълнение на основните задачи на университетите.

В повечето случаи, разпределянето на ресурсите за университетите става малко или много директно отчитайки определени показатели на дейността. Моделът Сан Ремо във Франция, основан на данни за студентите и различните категории персонал, или Италианския модел, базиран на броя на даваните научни степени, са само два примера как става това. Тези формули за финансиране изискват използването на няколко показателя. Те често непряко отразяват приоритетите за развитие на правителството, като в основата на това стои предположението, че институциите ще предприемат действия в съгласие с тези приоритети, стремейки се да максимизират приходите си.

В това, действително, се състои един по-важните аспекти на съществуването на показателите за дейността. Те предизвикват отговор от страна на хората и организациите, насочен към осигуряване на възможно най-добрата позиция за тях. Макар че това явление може да бъде от полза, то може да има и значителни нежелани последствия. Затова е съществено важно при изработването на системата от показатели, да се анализират възможните реакции на тези, които ще я анализират и ползват, за да се намали вероятността от подобни последици.

В страните от ОИСР, отношенията между университетите и правителствата, които ги финансират все по-често се изразяват формално в договори, включващи специфичен план, или в "договори за изпълнение". В това отношение, на институциите най-общо им се дава право да формулират цели, които после подлежат на преговори с властите, отговорни за тях. Договорните отношения могат да се отнасят до някои или до всички ресурси на разположение на организациите. Във всички случаи, те определят целите, които организациите трябва да достигнат по отношение на предлаганите програми, разпределянето на студентите, броя на степените, процент на успешно завършилите, мащаб на научната работа и т.н. Договорите също така често определят показателите, които трябва да се използват при наблюдението на напредъка в изпълнението на договорените цели.

Договорният подход съставлява интересна рамка за развитие на отношенията между университетите и отговорните за тях власти. За да може да бъде напълно ефективен, тай трябва да оставя на университетите да формулират стратегическите цели, които отговарят на силните страни, слабите страни и регионалните и национални специфики на всяка институция. В рамките на такива договорни отношения използването на показатели за оценка на дейността ще бъде най-конструктивно.

5.3 Отношения с широката общественост

Обществеността, особено студентите, които искат да се запишат в дадена университетска програма, търси информация за предлаганите програми, наличните за нея ресурси, и най-общо за представянето на университетите в преподавателската и научноизследователската дейности. Това търсене на информация най-ясно се отразява от успеха на периодични издания като US News & World Report, което от много години публикува класация на американските университети. Тази практика се въведе и в няколко страни от ОИСР през последните десет години.

Макар да е ясно, че класации на вестници и списания с голям тираж трябва да се считат за съмнителни, дотолкова, доколкото публикуваните класификации отразяват единствено условните предпочитания на тези, които ги съставят, трябва и да е не по-малко ясно, че университетите са отговорни за предоставянето на вярна обективна информация на обществеността, и в частност информация, структурирана така, че заинтересованите бъдещи студенти да могат да направят информиран избор на университет и програма на обучение.

Всеки университет трябва да поддържа Интернет страница, съдържаща информация за обществеността и в частност за студентите. Освен подробна информация за предлаганите учебни програми и курсове, страницата трябва да съдържа също статистически показатели, описващи представянето на университета в обучителната и научно-изследователска дейност.

На национално ниво, моделът, развит от Centrum für Hochschulentwicklung (CHE) /център за развитие на висшите училища/ представлява голям интерес и по отношение на методологията, както и по отношение на възможните приложения за всеки ползвател. Съответните национални органи и дори Европейските институции биха могли да проучат възможността да развият подобен модел. Друга възможност е едно паралелно проучване към *Националното изследване на студентската ангажираност в образователния процес*, което би могло да бъде от голям интерес за всички европейски университети, като се имат предвид изгледите за нарастване на студентската мобилност в съответствие с целите на Болонското споразумение.

5.4 Сравнителни изследвания на европейско и международно ниво

Участниците в сферата на висшето образование, правителствата, националните асоциации на университетите и особено ръководителите на институциите всички, по един или друг начин, са заинтересовани да получават данни за международни сравнителни проучвания за размерите на предоставените на университетите ресурси и за ефективността в изпълнението на техните задължения.

ОИСР публикува годишни резюмета от показатели за дейността в областта на средното и висшето образование в страните-членки. Тези показатели показват висока степен на съвкупност, и затова се налагат сериозни ограничения в начина, по който се използват. Всъщност, само данните за посещаемостта на учебните курсове и някои финансови показатели, като дялът от БВП, инвестиран в образованието се оказват наистина полезни сравнения.

Основните трудности при международните сравнения се състои в огромното разнообразие на правни и административни типове организации, както и в системите за финансиране на висшето образование. Правени са няколко опита да се сравняват национални системи, но се оказват трудни и в повечето случаи неубедителни. Изглежда наистина по-конструктивно да се походи към сравненията на международно ниво като се сравняват подобни институции, или даже по-добре структурни звена /департаменти и факултети/ в определена дисциплина. По този начин могат да се анализират организацията на ресурсите и резултатите на всяко звено в детайли, така че сравнението да е убедително. Всички статистически показатели, използвани за сравнителни цели трябва да се избират само след подробно проучване на ситуацията в дадените институции, дали те са изпълнени и то така че да са възможно най-представителни.

ЧАСТ ВТОРА ПРЕЦЕДУРИ ЗА ОЦЕНЯВАНЕ НА КАЧЕСТВОТО, УСТАНОВЕНИ ИЛИ ПРЕДВИДЕНИ В ЕВРОПЕЙСКИТЕ СТРАНИ С ЛАТИНСКИ ТИП УНИВЕРСИТЕТИ

Процедурите за оценяване в европейските страни с университети от латински/класически тип (ELU countries) се отличават със значително многообразие и подлежат на непрестанни промени. Изследване на Европейската мрежа за осигуряване на качеството във висшето образование (ENQA), публикувано през 2003 г. дава доста обстоен преглед на ситуацията. Тук ще се ограничим до кратка оценка на практиките в страните от ELU групата и настъпилите промени в последните години във всяка страна.

1.1 Ситуацията във френско-говорещата част на Белгия

Франкофонският Съвет на Ректорите е определил програма за оценка на качеството на учебните курсове. По тази програма се оценяват курсовете във всички университети за цикъл от 6 до 7 години, като покрива всяка отделна дисциплина, в процес, състоящ се от само- оценка и външна оценка от групи експерти. Групата от експерти за всяка една дисциплина посещава всички университети, предлагащи съответните учебни програми, и приоритетно изследва техните учебни програми, както и научно-изследователската им дейност и практиките на административно управление с влияние върху образователната дейност. Цялата операция се координира от академичен секретариат, основан от Съвета на Ректорите. Докладите за оценката на дейността се препращат чрез секретариата до ректорите на институциите на строго секретна основа.

Управлението на френската общност в Белгия подготвя схема за създаване на Агенция за оценяване на качеството в образованието. Предложението подлежи на обсъждане с ректорите на университетите и на между-университетския съвет. Отношенията между предлаганата агенция и правителството са подложени на дискусия в светлината на съществуващата в няколко европейски страни практика на отдаване на значителна автономия на подобни организации, с оглед на установяване на познатата автономия на университетите.

1.2 Ситуацията във Франция

Френското правителство сформира Национален комитет по оценяването (CNE) през 1984. Задачата му е да оценява публичните институции от образователен, културен или професионален характер, които са на отговорност пред Министъра на висшето образование. Комитетът, чиито членове се назначават от правителството, се радва на значителна степен на автономност, изготвя своя програма за дейност и изработва своя методология за оценка. След първата фаза, в която той предприема оценителни процедури по искане на институциите, сега оперира на доста по-широка основа, в резултат на което всички университети и около 60 специализирани "училища" са били оценени. CNE, също така провежда и ситуационно общо оценяване на институциите в определена област, както и кръстосани оценки на специфични академични области.

Процедурите за оценяване на Комитета са били обект на консултации със Конференцията на ректорите на университетите. Във всички случаи, оценителните процедури се състоят от само-оценяване и външно оценяване от наблюдаващ комитет. Докладите на последния са конфиденциални за засегнатите институции, но окончателния доклад за оценка на Комитета е публичен, какъвто е и отзива на доклада от страна на оглавяващия институцията.

В областта на научните изследвания, Националният комитет за оценяване на изследователската дейност (CNER) отговаря за оценяване на изпълнението и резултатите от националната политика за научни изследвания и технологично развитие, изготвена от

правителството. Състоящ се от 10 члена, назначавани от Министерския съвет и подкрепян от мрежа от експерти, той оценява всякакви изследователски организации, програми и инициативи. Тези организации могат да са частни или публични. Комитетът може да прави оценка по искане на министър (предимно министъра, отговарящ за изследователската дейност) или на отговорните органи за публичните институции, или от страна на бизнеса и индустрията, но може също така да действа и по своя инициатива в случаи на определен обект от неговата отговорност. В последните години, той подготви доклади върху споразумения за технологичен трансфер, проучвания с животни в областта на човешкото здраве, френските процедури за оценяване на изследователската дейност, и оценка на изследователска организация (*INRA*) в областта на информационните и комуникационни технологии. За две години комитетът е провел оценявания, които допълват тези на Националния комитет по оценяването (CNE) и в сътрудничество с него. По този начин е съставил два доклада за регионалната организация на научноизследователската дейност, в Гренобъл и Монпелие.

Observatoire des sciences et des techniques публикува статистически показатели, както и отчети за изследователска дейност. Тези отчети служат за оценка не на институцията, а на нивото на дейност и продуктивност на университетската изследователска система на регионална основа и по отношение на основните направления в изследователската дейност. Освен това, изследователските звена, прикрепени към CNRS се оценяват при предприемане разпределянето на бюджета на организацията.

Няма, обаче, установена такава практика за оценяване на курсовете или учебните и научни звена в самите университети.

1.3 Ситуацията в Италия

В Италия оценяването на качеството се управлява от различни органи, чиито дейности понякога се допълват, а именно CRUI /Конференция на Ректорите на италианските университети/, CNVVSU /Национална комисия за оценяване университетската система/, CIVR /Комисия за оценяване на изследователската дейност/ и CEPR /експертна комисия за политика в изследователската дейност/.

Конференцията на Ректорите /CRUI/ поема задълженията по оценяването през 1991, когато се създава комитет специално за тази цел. Комитетът съставя и експериментира с модел, който предлага на италианските университети и повишава значението на оценяването като средство за подобряване на италианската университетска система. Той развива своите оценителни дейности в три области, а именно обучение, изследвания и административно управление.

Що се отнася до оценяването на учебните курсове, Конференцията развива иновативен оценителен механизъм по Campus Проект, който включва 94 университетски програми и 5000 студента между 1995 и 2000 г. През 2001 г. стартира CampusOne Проект, една от целите на който е да се изгради система за оценяване и само-оценяване на учебни програми на основата на националния и международен опит в тази област.

През 1998 г. CRUI създава ASIGEA (*Analisi dei Sistemi di Gestione degli Atenei*) с цел да изучава системите за административно управление на курсовете и да направи обобщение на факторите благоприятстващи ефективността и способността на централизираното управление.

В периода 1998-2002 CRUI подпомага проучване за установяване на позицията на италианските университети в световната академична изследователска дейност, като систематично анализира данни от международни академични публикации. Изследването е базирано на отчет на Института за научна информация, който е отчетел справки за публикации в периода 1981 -1999г., чиито автори са от италиански университети. Докладът на работната група по изследването е публикуван през 2002г. Освен това, от 1999 правителството въвежда специален метод за оценка на изследователската дейност, който се отнася да 22 показателя за ефективността, продуктивността и качеството ѝ и се използва за изчисляване и разпределяне на ресурсите за нея.

CNVSU или Националната комисия за оценка на образователната система е създадена от правителството през 1999г. към Министерството на образованието и науката и една от основните ѝ отговорности е да предлага правила и критерии за оценяване на университетската дейност и да сътрудничи при експериментирането, прилагането и разпространението на добрите практики и методи в оценяването.

През 2000г. е създадена работна група по акредитацията на учебни програми със задачата да проучи своевременността на акредитирането на учебните програми и методите, които трябва да се приемат за да бъде направено това. Окончателният доклад, който групата представя през юли 2001 г. съдържа пакет от препоръки и предлага прилагането на този подход.

Във връзка с оценяването на административното управление, Комисията разработва два проекта, а именно "Добрите практики" през 2000г. и "Добрите практики 2" през 2002г. Целта на първия е да разработи и да изпробва система за анализиране и измерване на административните услуги в италианските университети съобразно принципите на функционалния анализ. Вторият проект цели да въведе мерки за ефективност на административната дейност чрез "подход към клиента", който е насочен към вътрешните ползватели (декани и ректори), както и към външни такива (най-вече студенти).

CIVR /комисията, която оценява изследователската дейност/ е създадена през 1998г. за подкрепа изследователската дейност и по-доброто използване на продуктите на научните и технологични изследвания. Тя, също така, трябваше да изработи критерии за оценка на резултатите от изследователската дейност и да изпробва, прилага и насърчава добрите практики в оценяването на изследователските центрове и програми, както и проекти за технологично развитие, като използва максимално сътрудничеството между различните изследователски институции на национално и международно равнище.

Създадена също през 1998г., CEPR /експертна комисия за оценка на изследователската дейност/ има консултативна роля по отношение на MIUR и провежда проучвания на състоянието на националната изследователска дейност и позициите ѝ в международния контекст. Комисията също консултира правителството за развитието на Националната изследователска програма.

1.4 Ситуацията в Люксембург

Херцогство Люксембург е в процес на създаване на Люксембургския Университет. Чл. 41 и 42 от глава V на закона за учредяване на университета, се отнасят до механизмите, предвидени за вътрешно и външно оценяване на университета. Оценката ще включва всички обучителни, изследователски и административни дейности. То ще се провежда на всеки четири години за административните единици и програмите, и на всеки две години за изследователските единици, както и когато е обект на публичен доклад. Ректорът ще е отговорен за подготовката на подробни оценителни процедури.

1.5 Ситуацията в Португалия

През 1993 г., Португалската Конференция на Ректорите (състояща се от ректорите на държавните университети и Португалския Католически Университет) решава да стартира в национален мащаб оценяване на учебните програми, предлагани от държавните университети (и неинтегрираните висши училища) и Португалския Католически Университет. Това решение е одобрено от Правителството и по-късно става основа на португалския Закон за оценяване на институциите за висше образование /закон 37/94, публикуван на 11.11.94г./.

Законът е приложим във всички под-сектори на системата за висше образование /военните академии бяха наскоро включени в този процес/ и действа от 2001г. Той постановява, че всеки под-сектор (държавни и частни университети и висши училища, включително Католическия университет, както и факултетите и частните и държавни

политехники и политехнически училища) е отговорен за процеса на оценяване чрез оценителни агенции, които се създават за целта или са част от вече съществуващи институции. В момента, тези представителни организации/институции са Фондацията на португалските университети (представляващи държавните университети и Католическия университет), Асоциацията за развитие на политехническите институти (представляваща държавните политехнически институти) и Асоциацията на частните институции за висше образование (представляваща целия частен под-сектор). Условието се договаря с правителството и част от тях включват финансовите отговорности на всяка страна, процеса на оценяването и назначаването на външни оценители. По настоящем, правителството покрива 90% от разходите за оценяването, докато представителните организации предлагат за одобрение от правителството външните оценители, но само след одобрение от Националния съвет по оценяване на институциите за висше образование. Въпреки че правителството може да откаже някое от предложените имена, то няма право в такива случаи да подбира собствени назначения. Вместо това, тези, които не са одобрени трябва да бъдат заместени от нови предложения.

Оценяването на учебните програми стартира във всички държавни университети през 1994 г., а в цялата система на висше образование посредством законодателство, прието през 1998 г. /Постановление 205/98, публикувано на 11.07.98 г./ Нов съвет (Национален съвет за оценяване на институциите за висше образование, НСОИВО) е създаден след това с цел да установи насоки на оценителните процедури и да поеме отговорност за мета-оценяването. НСОИВО включва представители на министерството, частните и държавни университети, политехническите институти, различните агенции за оценяване (по един за всеки под-сектор, публичен или частен, университети или политехники) и на студентите.

Държавните и частни университети (както и не-интегрираните висши училища) имат тяхна обща собствена серия от указания, както и частните и държавни политехники (и не-интегрираните политехнически училища).

Учебните програми се оценяват на всеки пет години в процес, базиран основно на само-оценяване (включващ и мнението на студентите), който отчита няколко фактора, които могат да окажат влияние на качеството на програмите или тяхното предлагане. След това се провежда външно оценяване от оценители (национални или чуждестранни академични лица и външни експерти от различни области). След тези външни наблюдения се подготвя отчет за всяка оценявана програма и се изпраща до съответната институция. Според португалското законодателство, на институциите се дава право да го коментират в срок от един месец след получаването на документа. Ако външната група оценители се съгласи с направените забележки, може да направи поправки в документа и да състави после окончателен доклад.

Окончателните доклади и бележки към институциите се правят публично достояние от министерството чрез неговата обществена библиотека и оценяващи бюра, основно чрез Интернет. Институциите са също насърчавани да публикуват докладите на Интернет страниците си и да ги осигурят в библиотеките си.

Всички институции за висше образование подлежат на оценяване, и ако откажат да участват в текущия процес на оценяване, се оценяват съгласно процедура, определена от Министъра. Съгласно законодателството, за тях може да има и други последици. Например, за тях може да се окаже невъзможно получаването на държавно финансиране, или могат да не им бъдат признати разрешението да записват нови студенти и техните програми.

В началото на този процес не е имало непосредствена пряка връзка между резултата от оценяването и финансирането, признаването на учебните програми или други фактори. Само след няколко последователни оценявания, техните резултати са могли да окажат несъмнено влияние върху институциите. Това, донякъде, е било начин да се преодолее очакваната съпротива от страна на академичната общност към едно ново и предизвикателно „упражнение“. Както може да се предположи обаче, ако дадена институция, получи лоши резултати от оценяването, от нея често се изискват да бъдат

предприети необходими действия. Въпреки противопоставянето от страна на някои сектори в академичната общност, тези критики започват да влияят на правителството, което предлага на парламента законодателни промени (Закон 1/2003, публикуван на 6 януари 2003), според които незадоволителните резултати от оценяването могат да имат сериозни последици за институциите. Измежду наказанията, които предвижда закона са намалено държавно финансиране, прекъсване на учебна програма и дори затваряне на дадената институция. В допълнение към това, оценяването трябва да завърши с класиране на всяка програма, чиято акредитация е също свързана с оценителна процедура.

Сега, за първи път, в португалското законодателство е въведен терминът „академична акредитация”. Досега програмите и институциите не са били „акредитирани”: те са били или признавани, или лицензирани. Все пак, може да се остане с впечатлението, че законодателят е можел да направи повече, що се отнася до изясняването на понятията. Очакват се своевременни специални предписания към този закон, а междувремето ще се водят дискусии за концепцията на акредитацията и начина, по който ще се прилага.

Освен академичното оценяване, някои професионални сдружения също извършват акредитационни процедури с професионални цели. Вървят дискусии с оглед установяването на общ пакет от процедури, което ще намали тежестта от успешното оценяване върху академичната общност и нейните институции.

През 1993 г., във връзка с научната дейност, Държавният Секретар по науката и технологията решава да проведе оценяване от външни наблюдатели на всички Центрове, финансирани по програма Сіенсіа на Европейския съюз; първото по рода си цялостно оценяване. По-късно, през 1996 г., това решение е запазено със закон и формално се въвежда нова система на финансиране и нов метод за оценяване на научноизследователската дейност [/http://www.fct.mces.pt/](http://www.fct.mces.pt/). Оценяването сега е основно отговорност на чужди наблюдатели и се извършва във всички центрове (изследователски организации в институциите), финансирани от Фондацията за наука и технологии (правителствена агенция за финансиране на научната дейност).

Международни експерти оценяват дейността на центрoвете на всеки три години и оповестяват публично резултатите. Продължаването на финансирането на проектите, както и увеличаването или намаляването на ресурсите зависят от резултатите от този вид оценяване.

1.6 Ситуацията в Швейцария

Всички швейцарски университети имат политики за оценяване на обучението. Повечето институции са приели и процедури за оценяване на звената или програмите, които са свързани с вътрешно оценяване и оценка от външни експерти. Освен това, Центърът за изследване на науката и технологиите (CEST) провежда изследвания върху дейността на швейцарската научноизследователска система. Тези проучвания се основават до голяма степен на библиометричен анализ и дори водят то това Центъра да използва понятието „Шампионска лига”, което трябва да се разглежда с особено внимание в светлината на сериозните методологични проблеми, свързани с Citation Index (индекс на цитиранията) и данните на ISI (Институтът за научна информация).

След приемането на Закона за издръжка на университетите от 8 октомври 1999 г. и Споразумението между Конфедерацията и университетските кантони за сътрудничество относно институциите за висше образование (14 декември 2000 г.), Конфедерацията и кантоните, в рамките на Швейцарската Конференция на Университетите създават орган за акредитация и осигуряване на качеството (OAG), независима единица, състояща се от пет-членен академичен съвет, който включва двама чужди експерта и секретариат, отговорен за изпълнението на процедурите.

Целите на този орган са в две направления. Първо, по молба на институциите може да акредитира тях или някои от техните програми. Второ, той издава препоръки за методите за осигуряване на качеството, които университети трябва да разработят. Тъй

като директивите на Конференцията на университетите за „акредитация на институциите за висше образование“ (<http://www.cus.ch>) влизат в сила на 1 януари 2003г., акредитиращият орган подготвя първоначалните си действия, особено по отношение на институции за висше образование, които са част от кантонен или федерален университет.

Що се отнася до оценяването на учебни програми или звена, швейцарските университети са развили досега институционални практики, които са понякога доста сложни. Институциите ще останат отговорни за този вид оценяване според новата рамка, но ОАQ ще се стреми да подобри гореспоменатите практики и да ги уеднакви с помощта на директиви, които тепърва ще трябва да формулира. Така казано, механизмът за акредитиране на програми, който ще създаде Университетската конференция, направлявана от ОАQ е много вероятно да доведе до еднакъв механизъм за периодично оценяване. И действително се планира акредитацията да се дава за ограничен период, така се предполага нова акредитация и заедно с нея, ново оценяване на всеки седем години. Освен това, правителствените власти, както и университетите могат да поискат акредитация по своя инициатива. Така е много вероятно институциите фактически масово да прехвърлят отговорностите си в областта на оценяването на ОАQ.

1.7 Заключение

Този кратък преглед на ситуацията, допълнен от изследването на Европейската мрежа за осигуряване на качеството (ENQA), илюстрира колко са разнообразни подходите за оценяване на качеството в университетите от латински тип в Европа. Все пак, уредбите, при които национален орган е отговорен за оценяването, изглежда са най-разпространени, като отразяват обичайно централизираната организация на системите за висше образование в тези страни. При положение, че децентрализацията вероятно ще се увеличава и съответно и автономността на институциите също, и с това и на техните отговорности, изглежда навременно да се изследват такива текущи практики и да се приспособят така, че университетите да поемат по-широк спектър от отговорности за оценка на качеството на учебните и научните им дейности.

2. Моделът в Квебек

Университетите в Квебек отдавна са подложени на оценка на тяхното обучение, програмите им и качеството на дейността на катедрите, факултетите и институтите към тях. Научноизследователската дейност, обаче, също се оценява, когато агенциите за финансово подпомагане на Канада или на Квебек дават стипендии на индивидуални изследователи, научноизследователски групи, центрове или институти. Процедурите за оценяване в Квебек демонстрират своята ефикасност повече от 10 години и могат сполучливо да служат като пример на европейските университети, изграждащи свои собствени системи за оценяване на качеството.

2.1 Оценяване на учебните курсове

В повечето университети в Квебек курсовете се оценяват от студентите на регулярна основа. Практиката в това направление се различава до известна степен в различните университети, основно що се отнася до скалата за оценяване и начина, по който резултатите от нея се правят обществено достояние.

Да вземем един пример, съществуващите процедури за оценяване в Университета Лавал засягат най-малко 30 % от курсовете, предлагани всеки семестър. Всеки нов курс, или курс, преподаван от нов лектор се оценява. Оценяването се осъществява на два етапа: след третия или четвъртия етап от курса в началото на семестъра, преподавателите провеждат вътрешно формиращо оценяване, която да им помогне да идентифицират възможни проблеми; в края на семестъра, ръководителят на катедрата провежда

обобщаващо оценяване, използвайки стандартен въпросник, на който студентите в курса са помолени да отговорят.

Въпросникът за оценка съдържа въпроси относно съдържанието на курса, начинът, по който е позициониран в програмата като цяло и постиженията на преподавателя на курса. Този въпросник се одобрява преди това от преподавателския състав на катедрения съвет. На ниво университет са съставени стандартни въпросници, но катедрите са свободни да добавят и други въпроси. В допълнение, студентите са подканяни да дават и коментари. В един нов подход, въведен наскоро, въпросникът е наличен и в Интернет, за да е по-лесно достъпен за студентите.

Изводите от оценяването се анализират на ниво катедра/департамент. Самите лектори получават резултатите от оценката на техните курсове поверително, заедно със сравнение на резултатите им по отношение на средните резултати на другите преподаватели в катедрата. Обикновено, ръководителят на катедрата използва възможността да се срещне с преподавателите поотделно, за да обсъди техните резултати и дейността им по-общо. Освен това, на всеки шест месеца се планира среща между ръководителите на катедрите и управителните комисии на програмите, в които преподават техните лектори, за да се дискутират изводите от оценката и да се предприемат стъпки за разрешаване на установени проблеми. В случай на проблематична оценка на курс или преподавател, ръководителят предлага съвет на последния и може да изиска той/тя да участва в обучения за преподаватели, предлагани от централен департамент в университета.

Тези процедури, които съществуват от няколко години довеждат до добри резултати по отношение на качеството на обучение. Студентските организации често са искали изводите от всички тези оценки да бъдат публикувани. Университетското управително тяло се е противопоставяло поради твърдата си убеденост, че публичността би демотивирала преподавателите, получили слаба оценка. Вместо това, то въвежда практиката на провеждане на срещи между ръководителите на катедри и програмните управителни комитети с представители на студентите, което изглежда е решило проблема. Някои университети в Квебек, като McGill, обикновено публикува резултатите от оценяването и те могат да бъдат намерени в библиотеките на университета.

Резултатите от оценката се вписват в кариерните досиета на преподавателите и се използват при оценяване с оглед на тяхното повишение. Някои университети обичайно възнаграждават лекторите си на основата на качествата им. В такива случаи, резултатите от оценката се вземат под внимание при определянето на годишното увеличение на техните заплати.

2.2 Оценяване на програмите в тяхното начало

В Квебек, университетите са изцяло отговорни за техните програми. Но все пак, за да имат право на държавно финансиране бакалавърските, магистърските и докторските програми трябва да преминат през оценка на качеството. Системата на оценяване включва дадения университет, Конференцията на ректорите и директорите на университетите в Квебек (CREPUQ) и Министерството на образованието.

Една нова програма обичайно стартира на следните етапи:

- Подготвя се проект на програмата от комисия, сформирана от факултета, който я въвежда;

Предложението се оценява от университетската учебна комисия;

- Програмата се одобрява от университетския съвет;
- Представя се на комисията за оценка на програмите към Конференцията на ректорите (CREPUQ), която се състои от професори в различни области на науката и от различни университети, и съставя комисия от експерти за всяко внесено предложение на програма; тяхната оценка се фокусира върху качеството на предложението и способността на университета да предлага програмата; уеб страницата на CREPUQ

(www.crepuq.qc.ca) съдържа описание на механизмите за оценка, използвани от CREPUQ;

- Комисията за програмното оценяване предоставя доклад с препоръки на университета; препоръките могат да варират от одобрение на програмата така, както е предложена до одобрение, придружено от предложения за подобрения, молба за поправки в предложението, или нейното отхвърляне; университетът след това е свободен да решава как ще реагира на тези препоръки;
- Предложените програми, получили положителни препоръки от Конференцията се внасят в Министерството на образованието; министерството сформира комисия за оценка на програмите, състояща се от много реномирани професори, назначени по предложение на Конференцията, и държавни служители, чиято задача е да преценят дали е подходящо да се предлага нова програма, като се имат предвид тези, които вече се предлагат в Квебек;
- Министерството взема решение; в случай на позитивен резултат, който води до нормалното финансиране на студентите, които записват тази програма, министерството може също да се съгласи да финансира първоначалното ѝ разработване и да осигури инвестиционен бюджет, ако това е включено в заявлението на университета при внасяне на предложението.

Този процес, работещ от много години, е доказал своите положителни страни. Единствения му недостатък и времето, необходимо за преминаване през всичките му етапи; обичайно са нужни около две години за одобрение на добре обмислено предложение, в полза на което са приведени убедителни аргументи (все пак, трябва да се обърне внимание на усилията, които Конференцията полага напоследък, да намали периода, за който предложенията се проучват от нейния комитет за програмно оценяване). В допълнение, някои университети изглеждат са разработили тактики да заобикалят предшестващите процедури, когато имат спешно се нуждаят от нови програми. Най-разпространената тактика в правомощията на университетите, е да се възползват от вече съществуваща програма в тясно свързана област, където може да въведе нов курс. След като този вариант вече се е затвърдил, се прави предложението за нова програма, с възможност заявлението да се подсили като се посочи броя студенти, записани в новия курс, за да се демонстрира, че има явна необходимост от програмата. Това се прави с надеждата, че когато студентите завършат програмата, тя ще бъде вече одобрена, така че те ще могат да получат съответната степен.

Трябва да се отбележи, че описаната по-горе процедура замества процедурите за акредитация на университетските програми. Трябва да се подчертае обаче, че в определени области на професионалното обучение като инженерство, медицина и стоматология, университетските програми подлежат на процедури за акредитация от професионални корпорации, които регулират практиката в съответния сектор. Свързаните с това процедури са задължение на организации, които докладват на канадските професионални корпорации или сдружения, а що се касае до медицината, на американските корпорации или сдружения.

2.3 Периодично оценяване на програмите

От началото на 80-те години университетите в Квебек постепенно са въвели процедури за периодичното оценяване на техните програми, а в някои случаи, на техните академични или административни единици, включително катедри, факултети, институти, научни центрове и административни услуги. В началото тези процедури са били специфични за всеки университет, така че задълбочеността и точността на оценките варират значително, както и начините, по които се следват техните препоръки.

В началото на 90-те, след проявена от правителството загриженост, университетите приемат рамка за разработване на уеднаквена практика в тази област под контрола на Конференцията на ректорите (CREPUQ). През март 1991 се приема политика за периодично оценяване на съществуващите програми в университетите в Квебек.

Сегашната ѝ версия може да бъде намерена на интернет страницата на CREPUQ (www.crepuq.qc.ca).

Съгласно тази политика се създава комитет за наблюдение на програмното оценяване (CVER). Състоящ се от пет члена, които са бивши университетски ръководители с изключителна репутация, Комитетът има задачата периодично да проверява политиките и процедурите по периодичното оценяване на програмите във всеки университет. Комитетът посещава институциите, преглежда документите, описващи техните политики и, преди всичко, в случайно подбрани програми, преглежда данните за проведените оценки в съответствие с институционалната политика и как са били следвани препоръките следващи оценката. Докладите на Комитета са общодостъпни.

Непосредствения резултат от въвеждането на политиката на Комитета е общото разширяване във всички университети на дейността по периодичното оценяване на програмите. Публикуването на първите доклади на Комитета довежда до постепенно сближаване на политиките. Комитетът, също така, е разработил наръчник за добрите практики в оценяването. Основните моменти от него са допълнени към самия текст на политиката.

Основният принцип се състои в това, че отговорността за оценката се предоставя на самите институции и отделните единици. От тази гледна точка, етапите на оценяването са както следва:

- Самооценка на структурното звено или програмата, която се прави не само от ръководителите, но и от преподавателския състав и представители на студентите;
- Приносът на оценителна комисия, която се състои обикновено от членове на преподавателския състав на друго звено в университета, студенти, които не са включени в програмата и поне двама специалисти- експерти в дадената научна област, които са външни за университета;
- Доклад за оценка, който включва официалната позиция на отговарящия за звеното или програмата относно неговите/нейните намерения за следване на препоръките;
- Организиране на получаването и контролирането на доклада за оценка от управителните органи на университета;
- Докладите трябва да се оповестят публично.

Ефектът от тази политика върху практиката на институционална оценка в университетите в Квебек и върху развитието на реална "култура на оценяване" във всички институции е много положителен. Комисията приключва първата фаза на наблюдение през 1999 г., след което подготвя подробен отчет за дейността, който е наличен на уеб страницата на Конференцията. През ноември 1999 г. се организира симпозиум с участието на представители на всички университети и Министерството на образованието и им предоставя възможност да се запознаят с тази първа контролираща фаза. В резултат от това, политиката претърпява промени в някои отношения.

Този подход е особено интересен с това, че напълно зачита автономността на институциите, като същевременно ги държи отговорни. Той дава възможност на всички университети да убедят напълно правителството и обществеността в щателността при управлението на качеството на техните програми. Той също предлага начин за избягване на високите административни разходи, с които обикновено се свързва дейността на национални органи за програмна оценка.

2.4 Комисия по учебните програми в университетите

Като последица от Конвенцията за образованието от 1995-96 г., университетите, с подкрепата на министерството на образованието, създават Комисия по университетските програми (CUP), която да бъде отговорна за провеждане на цялостно изследване на

учебните програми във всички университети в Квебек. Сформирана от представители на всички университети и висши правителствени служители, Комисията създава близо 20 под-комисии, всяка съответстваща на специфична академична област. Всяка под-комисия е отговорна за проучването на предлагането на програми в нейната област, като взема под внимание естеството и съдържанието на програмите, промени в "клиентелата" от студенти, продължителността на курсовете, процент на успешно завършилите, учебни средства, постижения на изследователската дейност и материалните и финансови ресурси, обезпечавачи всяка програма.

В резултат на докладите за всяка академична област, подготвени от Комисията, става възможно, първо, да се добие широка представа за предлаганите университетски програми в Квебек от гледна точка на качеството и второ, в някои случаи, да се направят препоръки как предлагането на програмите може да се усъвършенства. Те включват предложения някои програми с ниска посещаемост или нямащи необходимите ресурси за поддържане на качеството да бъдат прекъснати, или университетите да си сътрудничат в предлагането на съвместни програми, или да увеличат нивото на специализирано предлагане и по същата причина, степента, до която програмите са допълващи. Всички доклади в резултат на дейността на Комисията са налични на страницата ѝ в интернет.

Работата на Комисията преди всичко значително усилва сътрудничеството между университетите на ниво катедра и предмет. Това води до оптимизация в ползването на наличното държавно финансиране от университетите.

Накрая, трябва да се отбележи, че университетите решават да продължат действията, предприети от Комисията, когато тя завърши своята работа. Така, работна група към Конференцията на ректорите поема задължението да поддържа актуална базата данни, описваща ситуацията в различните академични области, и което е по-важно, да следи за изпълнението на препоръките на Комисията.

2.5 Оценяване на научноизследователската дейност

Научните изследвания в университетите в Квебек се финансират от три основни източника, а именно Канадските грантови съвети (Grant Councils), които са с най голямо участие във финансирането, грантовите съвети на Квебек и от бизнес сектора чрез договори за изследователска дейност.

Грантовете от Канадските и Квебекските съвети се дават на индивидуални изследователи, групи от изследователи или изследователски центрове в съответствие с проектите, внесени за финансиране от тях и които се разглеждат от групи от оценители. Качеството на проекта, както и това на изследователската организация, свързана с него, са основните фактори, които се вземат под внимание. Качеството на изследователите се оценява основно с оглед на техните публикации по отношение на техния обхват, качеството на изданията, в които са публикувани, и в някои случаи, като се преглеждат трите или петте най-добри публикации на дадения изследовател. Индексите на цитираните източници никога не се отчитат, тъй като не се смятат за показател за качеството на научната работа. Конкуренцията е ожесточена, като процента на успех варира от 15% до 60% в зависимост от програмата. Оценяването, което се извършва при кандидатстване за получаване на финансиране (грант), може да замести основното оценяване на научноизследователската дейност.

На ниво организационна структура (катедра, департамент, факултет и т.н.), оценяването на научната дейност, обикновено, е сведено до изследване на броя на преподавателите, получили грантово финансиране, броя и размера на грантовете, броя на произведените публикации и научното ръководство на докторантите (численост, средна продължителност на курсовете, процент на получилите научна степен). Подобен вид оценяване съставлява неразделна част от процедурите за периодичното оценяване на програмите и структурите, описани в предишната точка. Някои университети са приели вътрешни политики за оценяване на научноизследователски групи и центрове. Те се изпълняват от специализирани групи (научни комисии) и обичайно са свързани с

оценките на комисии от рецензенти, които понякога включват външни за университета експерти.

3. Други модели 3.1

Английският модел

Университетската система в Англия претърпява основни промени през последните години, особено с приемането на Закона за висшето и специалното образование през 1992г., който дава на политехническите институции статут на университет. Друго последствие от приемането на закона е реструктурирането на университетското финансиране и механизмите за оценяване.

Съветът за финансиране на висшето образование на Англия (HEFCE), който отговаря за финансирането на университетите, въвежда механизъм за оценка на качеството на програмите по учебни дисциплини, който довежда до класифицирането на всяка програма в една от трите категории, а именно "отлична", "задоволителна" или "незадоволителна". Програмите, определени като "отлични" от университетите подлежат на процедура по оценяване; програми, които не са оценени, автоматично се класифицират като "задоволителни". В хода на тяхната дейност, оценките на Съвета получават много критики, основно заради това, че изглежда имат пристрастия в полза на старите университети. След няколко опита да се променят процедурите, през 1997 г. се въвежда нов подход със създаването на Агенцията за осигуряване на качеството.

Първоначалната мисия на Агенцията е да оценява университетите и техните програми периодично. Процедурите ѝ са описани в издаваното от нея *"Ръководство за академична оценка"* (www.qaa.ac.uk). Процедурите за оценяване, откривани от агенцията са сравнително тромави, както става ясно и от този документ. И действително, проучване, проведено от Съвета за финансиране през 2000г. показва, че "прегледите на учебните дисциплини" са ценни, но имат малък ефект, тъй като не повече от 0,2% от оценките са отрицателни. Всъщност, процедурите за оценяване са силно критикувани от академичните среди в Англия, основно заради голямото количество документи, с които са свързани и с тромавостта на процеса. Затова, през 2002 г. вниманието на Агенцията се премества върху "институционални проверки", чиито процедури да описани в нейното издание *"Ръководство за институционални проверки: Англия"* и чиято цел е да оценяват процедурите за вътрешна оценка на качеството и управленските практики в университетите, както и да оценяват академичните програми, но само когато са идентифицирани някакви проблеми.

Веднъж на всеки пет години Съвета за финансиране на висшето образование провежда Оценки на Научноизследователската Дейност /ОНД/, чиято цел е да оценят научноизследователските постижения на университетите във всяка дисциплина, като резултатите от тях имат пряко влияние върху финансирането на научната дейност във всяка институция. Процедурите за изпълнението им са описани в ръководство и изискват оценка от комисии от рецензенти на докладите на университетите в 70 академични области. Всяка област, за която университета подава отчетни доклади за оценяване получава между 1 и 5 точки, от които зависи неговото финансиране. Дисциплините, получили 1 или 2 точки не получават финансиране, а тези получили 5 точки получават четири пъти по-голямо финансиране от тези, получили 3 точки за научна дейност от един и същ мащаб.

Може да се каже, че до определена степен английската университетска система е подложена на прекомерно оценяване. Докато гореописаните оценки изглежда са имали положителен ефект върху начина, по който университетите се грижат за стратегическото управление на научната си дейност, не е много ясно дали, като цяло, този свръх развит подход към оценяването е имал въздействие, пропорционално на управленските разходи, свързани с процесите. Все пак е ясно, че в хода на процесите са били мобилизирани много

групи от експерти и се е извършвала широкообхватна организационна подготовка за тяхното осъществяване.

3.2 Американският подход

В САЩ, развитието и сложността на системата на висшето образование, с комбинацията от държавни и частни университети, университети главни изследователски центрове и малки специализирани университети и колежи по хуманитарни науки и др., естествено е довела до системи за оценка и акредитация, които самите са много сложни. В основата си, те приемат формата на организации за акредитацията на програми и квалификации, които може да са държавни или частни, и които самите могат да бъдат признавани.

Някои от тях са следните:

- Регионални организации за акредитация, които работят с всички държавни или частни университети в даден регион;
- Национални организации за акредитация, които в по голямата си част се специализират в оценяването на определени видове институции (частни учреждения, които принадлежат към някое вероизповедание) или програми (дистанционно обучение);
- Професионални организации за акредитация на програми за професионално обучение (в медицината, стоматологията, ветеринарната медицина, инженерните науки и администрацията).

Повечето от самите тези организации подлежат на признаване от Съвета за акредитация на висшето образование (CAVO), които е създаден през 1996 г. от университетския сектор и създава стандарти за добра практика, към които трябва да се придържат акредитиращите организации. Цялата информация, свързана с процедурите на CAVO може да бъде намерена на неговия интернет сайт (www.chea.org/about/Recognition). Паралелно с това, Департаментът за висше образование провежда собствена акредитация, която е необходимо условие за получаване на федерално финансиране.

Препоръчително е европейската академична общност да изследва отблизо модела на CAVO във време, когато всички европейски страни са въвели системи за осигуряване на качеството. Неговият подход, включващ формулирането на правила за добри акредитационни практики, които органите за акредитация трябва да прилагат, ако искат да бъдат признати от CAVO, изглежда особено ще съответства на европейския контекст след изпълнението на Болонската декларация.

3.3 Други международни инициативи

През последните 10 години се развиват няколко инициативи на международно равнище, свързани с въпроса за „осигуряване на качеството“, акредитацията и признаването на образователните степени.

На европейско ниво, Европейската мрежа за осигуряване на качеството във висшето образование (ENQA), която обхваща 36 национални органа в Европа, отговарящи за националните системи за оценяване на качеството на университетите, е създадена през 1999 г., след приемането на препоръка 98/561/ЕС от Съвета на Европейския съюз през септември 1998 г. ENQA редовно организира срещи и конференции, които събират на едно място европейски участници в процеса на осигуряването на качеството и публикува докладите на интернет страницата си (www.enqa.net). Болонската декларация, подписана от европейските Министри на образованието през юни 1999 г. и Конференциите на министрите на образованието (Прага, 2001 г. и Берлин, 2003 г.) призовават всички европейски страни да засилят сътрудничеството си в областта на осигуряване на качеството, като преследват целите на Болонската декларация. Болонският процес подчертава потенциалната роля, която ENQA може да играе на европейско равнище.

Заслужава също така да се обърне внимание на Съвместната Инициатива за Качество, която включва 22 организации от европейски страни - преимуществено английско-говорещи и скандинавски страни работещи заедно по въпроси от областта на осигуряването на качеството. В резултат на работна среща, организирана в Маастрихт през 2001 г., тази група провежда европейска среща на тема осигуряване на качеството в Амстердам през март 2002 г. Резултатите от тази среща са поместени на страницата на организацията (www.jointquality.org).

Скоро след това Отделът за висше образование към ЮНЕСКО свиква първи глобален форум по темата в Париж през октомври 2002 г., за да предложи план за действие за двугодишния период 2004-2005 на Генералния директор на ЮНЕСКО. Този форум свързва всички основни регионални и международни организации, работещи в сферата на висшето образование, включително ОИСР и Световната Банка (единствено Световната търговска организация не е представена). Форумът прави обширен преглед на въпросите, които произтичат във връзка с Общото споразумение за търговия на услуги (GATS), в светлината на възможностите за по-широк международен обмен на услуги в сектора на висшето образование.

Изготвените препоръки от този световен форум могат да се намерят на страницата на ЮНЕСКО

(www.unesco.org/education/smdyingabroad/highlights/globalforummain.shtml)

ЮНЕСКО и ОИСР са се споразумели да продължават да работят по въпроса за глобална мрежа за качество.

4. Предложени правила за добра практика в образованието

Както се установи, в повечето европейски страни оценяването на институциите за висше образование и тяхната учебна и научна дейност претърпява основни реформи. Тези реформи, до голяма степен отразяват отличителните характеристики и национални традиции на системите за висше образование. Всъщност, може да изглежда неочаквано, че в светлината на Болонските ангажименти не е имало много консултации между държавите при въвеждането на механизмите за оценяване. Все пак, целта на въвеждането на обща справочна система от показатели и процедури, която да подпомогне ръста на студентската мобилност, за което се очаква да има призови в резултат на Болонската декларация, е ако не по-еднообразни оценъчни процедури, то поне приемането на правила на добра практика в оценяването, които трябва да са широко съгласувани.

Какви могат да бъдат тези правила? Следващите точки се основават на съществуващата практика в Европа, както и в Северна Америка, отчитайки съответно фундаменталния принцип за автономността на университетите и съпътстващата отговорност, и също имайки предвид факта, че оценяването трябва да осигури едно и също качество като запазва разнообразието в предлагането на университетско образование.

4.1 Насърчаване на институциите да поемат по-голяма отговорност

Принципът за автономията на университетите е всеобщо признат и при това много ясно определен, например в заключенията на проведената през 1998 г. от ЮНЕСКО Световна конференция за висшето образование. И все пак, принципът се отразява в широк спектър от практики в различните развити страни по света, включително и в европейските.

Този принцип на автономност трябва да направлява всички действия, предприемани от университетите и органите на властта, отговарящи за тях. В университетите автономията трябва да върви ръка за ръка с отговорността, и особено с отговорността при използването на публични ресурси и развитието на качеството в програмите за обучение и научни изследвания. Би трябвало да е съвсем естествено всеки

университет да приема политика за оценка от една страна на качеството на неговите курсове, и от друга на продуктивността на неговите учебни и изследователски структури.

Що се отнася до органите на властта, които регулират университетската дейност, те би трябвало да се стремят към политики, стимулиращи университетите да поемат пълна отговорност за своето качество и продуктивност. По-специално, те трябва да насърчават добрата практика от страна на университетите при отчитането на използването на държавното финансиране, което получават, както и да въвежда механизми за контрол върху изразходването на тези средства.

Механизмите за оценка на качеството на университетите и техните образователни и квалификационни програми трябва да бъдат изработени така, че те да имат главната отговорност за оценяването и последващите съответни действия. Те трябва също така да включват механизми или мерки за проверка на начина, по който университетите изпълняват своите задължения в областта на оценяването.

От тази гледна точка, може би е полезно да се преоцени текущото отслабване на ролята на националните агенции за оценка, на които досега се възлага извършването на оценяването, с оглед на това, че този начин на действие до известна степен демотивира университетите да поемат отговорностите си в тази област. От друга страна - като концентрират своите усилия върху формулирането на принципи, съответни на институционалните политики за оценяване, и върху контролирането на съществуването, качеството и изпълнението на тези политики, както и върху осигуряване на възможно най-широко оповестяване на резултатите от техните наблюдения - тези национални оценителни агенции могат да поемат изцяло отговорността на централно ниво за оценяването на качеството в една система на висшето образование, която се ангажира да зачита принципа на институционална автономия.

4.2 Самооценката - първи съществен етап

Като зачита принципа на автономността и отговорностите, които произтичат от него, всеки процес за оценяване на университетска програма или структурна единица трябва да започне със сериозен самоанализ и самооценка. Това начинание трябва да се състои от две отделни фази. Първата е оценка на дейностите, осъществени през последните години, която води до идентифициране на силните и слабите страни, рисковете и възможностите на разглежданата програма или структура. Резултатите от това оценяване трябва след това да се отразят в план за действие, посочващ мерките за отстраняване на установените слабости и за разработване на нови средства за управление на идентифицираните рискове и използване на наличните възможности. Същата самооценка трябва да доведе до мобилизиране на всички, които са активно включени в работата на структурата или програмата, за да се развие колективно съзнаване на ситуацията и да се създадат необходимите условия за конструктивни общи действия.

Първият и съществен етап на всяко оценяване трябва да бъде самооценяването на отделната структура или програма, така че тези, които активно участват в дейността на структурата да могат да се мобилизират по отношение на ясното възприемане на положението и по отношение на стъпките, които трябва да се предприемат за да се осигури напредъка на структурната единица или програмата.

4.3 Външното оценяване - основата на системата

Университетите, съвсем естествено, трябва винаги да работят с най-съвременните достижения на научните познания, но също така и с тези в областта на обучението, което трябва да извлича полза от постоянните подобрения, които напредъка в научните изследвания прави възможни. По тази причина оценяването на тяхната работа изисква задълбочено разбиране на текущото състояние на познанията и съществуващите разработки в областта на дадената наука. Съобразно с това, оценяването трябва да мобилизира участието на експерти в тази област, и дори, в интерес на обективността, на

външни за университета експерти. Същевременно, оценките трябва да отчитат и локалните и национални особености, което оправдава участието на екипи от местни оценители. Намесата от външна за структурното звено специална комисия позволява аналитичната дейност, осъществявана от членовете на структурата като част от тяхното самооценяване, да бъде поставена в съответната локална перспектива. Такъв тип критичен поглед от страна на лица, които са с широки познания, но не са пряко замесени, гарантира необходимата обективност.

Една добра институционална политика за оценяване би трябвало да възлага отговорността за оценката на комисия от експерти в дадената област, които са външни за университета, и на местни оценители, които са външни за структурната единица. Представители на студентите и на социално-икономическите интереси, свързани с програмата или структурното звено, които ще се оценяват, трябва да участват в работата на комисията.

4.4 Разгласяване на резултатите от оценяването - платформа за изграждане на доверие

За да бъде наистина ценна, и преди всичко, приемана на сериозно съответно от всички заинтересовани страни, оценката трябва да завърши с публикуването на отчетен доклад, който се разпространява широко сред институциите. Естествено, този доклад трябва да зачита индивидуалните права и да бъде формулиран така, че да посочва общи стратегии, които трябва да бъдат приети от структурите или програмите и колективните действия, необходими за тяхното изпълнение. Докладът трябва да се публикува след като се представи за преглед на структурното звено, за да може то да поправи евентуални фактически грешки и преди всичко да го коментира и да обясни как възнамерява да изпълни препоръките на оценителната комисия. Докладът за оценка и действията на звеното трябва да се подложат на дискусия и формално одобрение от ръководното тяло на институцията. Някои университети в Северна Америка са въвели практиката да изготвят резюме на доклада и да го разпространяват не само до цялата университетска общност, но също и до регулативните власти, както и до възпитаниците и колегите на университета.

4.5 Зачитане на разнообразието - съществена предпоставка за развитие

Съвременните университети са преди всичко място на изразяване на културното многообразие, на отзивчивостта към нови идеи и развитието на нови области от науката и изследванията. Затова те трябва постоянно да бъдат максимално предпазливи по отношение на изработването на стандарти, отнасящи се до методите и съдържанието на тяхната учебна и научноизследователска дейност. Единствения стандарт, който трябва да направлява университетите и участниците в тяхната дейност, е този на качеството, оценено по отношение на най-добрата практика в международните университетски среди.

Политиките и практиките за оценяване трябва много внимателно да следят за запазването на културните различия, което е от съществено значение за развитието на университетите. Това е важно най-вече при разработването на транснационални процеси на оценяване, каквито се предвиждат в Европа в следствие на Болонската декларация. Всъщност, Декларацията предвижда обогатяване на образователното предлагане чрез увеличаване на възможностите за студентска мобилност, като признава безусловно, че предлагането на университетите в различните европейски страни има сходни цели, но използва различни методи в различните контексти, с помощта на които това по-голямо участие и разнообразие могат да бъдат постигнати.

Политиките за оценяване трябва да дават възможност да се гарантира или да се използва по-пълноценно разнообразието от учебни и изследователски практики в европейските университети. Следователно те трябва да придават повече значение на качеството на резултатите, отколкото на анализа на средствата.

Съдържание

Предпоставки	3
ЧАСТ ПЪРВА. КРИТЕРИИ ЗА ОЦЕНЯВАНЕ НА ДЕЙНОСТИТЕ	5
Настоящ световен опит	5
Показатели на ЮНЕСКО	5
Показатели на Организацията за икономическо сътрудничество и развитие	5
Ситуацията в Групата на европейските университети от латински тип	6
Методологически проблеми и практически пречки	10
Видове показатели за оценяване	13
Качество на студентите и резултатите, които те постигат	14
Качество на научните изследвания	16
Ниво на научноизследователската дейност	16
Продуктивност на научноизследователската дейност	17
Показатели за нивото на ресурсите, предназначени за учебна и за научноизследователска работа	18
Показатели за практиките на ръководството и управлението	19
Други възможни подходи	21
Социологически подход: проучване	21
Подходът на Центъра за развитие на висшите училища, Германия	23
Швейцарският подход	24
Нормативен подход по ISO: Италианският опит на Кампус Уан	25
Използване на показатели за оценяване на дейността	26
За целите на вътрешното институционално управление	27
В контекста на отношенията с регулативните власти	27
Отношения с широката общественост	28
Сравнителни изследвания на европейско и международно ниво	29
ЧАСТ ВТОРА. ПРОЦЕДУРИ ЗА ОЦЕНЯВАНЕ НА КАЧЕСТВОТО, УСТАНОВЕНИ ИЛИ ПРЕДВИДЕНИ В ЕВРОПЕЙСКИТЕ СТРАНИ С ЛАТИНСКИ ТИП	30
Ситуацията във френско-говорещата част на Белгия	30
Ситуацията във Франция	30
Ситуацията в Италия	31
Ситуацията в Люксембург	32
Ситуацията в Португалия	32
Ситуацията в Швейцария	34
Заклучение	35
Моделът в Квебек	35
Оценяване на учебните курсове	35
Оценяване на програмите в тяхното начало	36
Периодично оценяване на програмите	37
Комисия по учебните програми в университетите	38
Оценяване на научноизследователската дейност	39
Други модели	40
Английският модел	40
Американският подход	41
Други международни инициативи	41
Предложени правила за добра практика в образованието	42
Насърчаване на институциите да поемат по-голяма отговорност	42
Самооценката - първи съществен етап	43
Външното оценяване - основата на системата	43
Разгласяване на резултатите от оценяването - платформа за изграждане на доверие	44
Зачитане на разнообразието - съществена предпоставка за развитие	44
Съдържание	45